

Mokslo Lietuva

POLITINĖ VINCO KRĖVĖS VEIKLOS DRAMATURGIJA ■ 2, 3 p.

JUBILIEJINĖ GRAŽINOS VITARTAITĖS TAPYBOS PARODA ■ 5, 9 p.

AR LYGIOS VYRŲ IR MOTERŲ GALIMYBĖS MOKSLE? ■ 5 p.

■ p. 9 Lietuvos teatro ir muzikos akademija renka Tarybos ■ p. 10 Justinas Marcinkevičius ir lietuviškas žodis ■ p. 11 Knygotyros mokslo tyrėjams skirta konferencija kijoje

Nr. 20 (486)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Aikės fon Reggov premiją Lietuvos istorikė humanitarinių mokslų daktarė Jolanta Karpavičienė gavo iš Oto fon Gerikės universiteto rektoriaus prof. dr. Jenso Štrakeljano ir Magdeburgo vyriausiojo burmistro dr. Lutco Triumperio (dešinėje) rankų

MAGDEBURGO TEISĖ IR LIETUVIŠKASIS JOS KONTEKSTAS

Džiugi žinia atėjo iš Saksonijos-Anhalto žemės sostinės Magdeburgo: šiame Vidurio Vokietijos mieste spalio 18 d. šių metų Aikės fon Reggov premija (Eike-von-Reggov-Preis) įteikta Lietuvos istorikei humanitarinių mokslų daktarei **Jolantai KARPAVIČIENEI**. Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktoriaus pavaduotoja ir Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docentė dr. J. Karpavičienė reikšmingą apdovanojimą pelnė už Saksų-Magdeburgo teisės Lietuvoje istorinius tyrinėjimus ir šiai temai skirtas publikacijas.

Aikės fon Reggov premiją nuo 1998 m. skiria Magdeburgo miestas ir Magdeburgo Oto fon Gerikės universitetas (Otto-von-Guericke-Universität). Premiją Lietuvos istorikei Magdeburgo Šv. Jono bažnyčioje (Johanniskirche) įteikė miesto vyriausiasis burmistras dr. Lutcas Triumperis (Lutz Trümper) ir Oto fon Gerikės universiteto rektorius prof. dr. Jensas Štrakeljanas (Jens Strackeljan). Laureatė Jolanta Karpavičienė pagerbta Aikės fon Reggov bronzine statulėle ir garbės diplomu, jai įteikta pinigine premija.

Ką žinome apie vokišką teisę?

Mokslo Lietuva. Miela daktare Jolanta, malonu pasveikinti tapus Magdeburgo miesto Jums skirtosios Aikės fon Reggov premijos laureate. Neabejoju, kad šis apdovanojimas ras deramą vietą tarp kitų Lietuvos istorikų gautųjų tarptautinių įvertinimų. Kadangi tokie apdovanojimai nėra kasdienis reiškinys mūsų istorikų gyvenime, tad pamėginkime įsigilinti: kuo ypatinga ši tyrinėjimų kryptis, kuriai skirate daug jėgų, laiko ir kuri taip domina vokiečius ir ypač magdeburgiečius.

Jolanta Karpavičienė. Dėkoju už sveikinimus, bet nemanau, kad tai mano asmeninis nuopelnas. Iš tikrųjų tai Lietuvos istorijos mokslo tarptautinių kontaktų išraiška ir dar viena atodanga, tik patvirtinanti, kad Lietuva priklauso Vakarų Europos okcidentinei civilizacijai. Saksų-Magdeburgo teisės istoriniai tyrinėjimai, vokiškos teisės sklaida net ir Vokietijoje yra vienas iš tų primirštų reiškinų, dėl politinių priežasčių ilgą laiką sistemingai ir koordinuotai netyrinėtas.

ML. Žinau Romėnų teisę, Lietuvos statutus, Napoleono kodeksą. O kas yra ta vokiška teisė?

J. Karpavičienė. Vokiška teisė – tai vienas iš pamatų, į kurį remiasi šiuolaikinis Europos identitetas. Vokiečių istoriografijoje jau drąsiai teigiama, kad romėnų teisės recepcija, protestantizmo sklaida ir Saksų-Magdeburgo teisė, dažniau vadinama vokiška teise, be kitų veiksnių ir kūrė tą Europos identitetą, kurio svarba pastaraisiais dešimtmečiais nepaprastai išaugo.

ML. Matyt, ir vokiškam tapatumui visos trys Jūsų paminėtos dedamosios labai svarbios. Užtenka paminėti nuo X a. iki XIX a. pr. gyvavusią Šventąją Romos imperiją (Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation), kurios priešakyje dažniausiai stovėjo vokiškos kilmės imperatoriai, o imperijos branduolį sudarė vokiečių žemės, turėjusios atskirą valstybių statusą. Savuoju tapatumu susirūpinę vokiečiai tikriausiai todėl tiek dėmesio skiria ir Saksų-Magdeburgo teisės tyrinėjimams?

■ Nukelta į 6 p.

Tautos idealų šviesoje – Lietuvos partizanų atminimas

Iš istorijos žinome, kad kova ne visada laimiama, nors ir kovojama už teisų reikalą. Taip šį kartą atsitiko ir su ginkluotąja Lietuvos partizanų jėga. Tauriausieji Lietuvos sūnūs ir dukros žuvo vienas po kito kovodami su nepalyginamai gausesniu priešu, bet jam nepasidavė. <...> Mes tiek metų laikėmės kovoje tik jos sveikojo kamieno dvasiškai ir medžiagiškai remiami. Mes gyvenome ir kovojome vadovaudamiesi visos tautos kilniais idealais. Tie idealai nebuvo ir tautoje tebėra gyvi. – prieš daugiau kaip penkiasdešimt metų savo atsiminimuose rašė Lietuvos partizanų vadas, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) gynybos pajėgų vadas, LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signataras, Vyčio kryžiaus II ir I laipsnių ordinų kavaliereus generolas Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Spalio 12 d. Kaune vykęs iškilmingas Lietuvos partizanų vado generolo Adolfo Ramanausko-Vanago ir jo žmonos, partizanės, Vyčio kryžiaus kavaliereus Birutės Mažeikaitės-Ramanauskienės arešto 56-ųjų ir partizanų vado sušaudymo 55-ųjų metinių minėjimas tarytum patvirtino partizanų

Lietuvos partizanų vadas, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) gynybos pajėgų vadas, LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signataras, Vyčio kryžiaus II ir I laipsnių ordinų kavaliereus generolas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir jo žmona, Lietuvos partizanė-karė savanorė, Vyčio kryžiaus ordino kavaliere Birutė Mažeikaitė-Ramanauskienė

■ Nukelta į 4 p.

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

kviečiame prenumeruoti „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose ir internetu 2013-iems metams: mokslo visuomenės informacija Jus pasieks greičiau ir operatyviau negu laukiant internetinio laikraščio varianto.

Prenumeratos kaina: 1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt, 11 mėn. – 100, 98 Lt.

KLAIPĖDA KRĖVĖJE PAŽADINO ŠARŪNĄ

Vinco Krėvės-Mickevičiaus 130-osioms gimimo ir Klaipėdos krašto atvadavimo 90-osioms metinėms

Vinco Krėvės ir Balio Sruogos draugystė kolegoms literatams ir profesoriams buvo tapusi kone priežodžiu, o studentams – geros nuotaikos šaltiniu, kartais ir nepikto pasišaipymo objektu. Kurgi ne – tikri Patas ir Patašonas: vienas ilgas ir liesas kaip kartis, kitas šalia diškio atrodė komiškai mažas. Ūgio skirtumą dar labiau pabrėždavo B. Sruogos dėvimos išpūstos galifė kelnės, kurios nepakeičiamos jam buvo ne tik kopiant į Alpių kalnus ar sėdant prie automobilio vairo, bet ir vaikštinėjant senosios „Alma mater“ rūmų kiemeliais. Beje, Sruogos fiato numeris buvo 386, o Krėvės opelio – 385. Tik į bičiulio opelį ilgšiu Sruogai įsiropšti buvo tiesiog neįmanoma, nes jis jame neišsitemkdavo, tiko tik Krėvei. Savo ruožtu ir šis negalėjo pavaduoti Sruogos prie fiato vairo, nes kojomis sunkiai siekė pedalus. Todėl prie vairo visada sėdėdavo rimtas ir susikaupęs Sruoga, o šalia čiauškėdavo nesustabdomas dzūkėlis Krėvė. Du skirtingi temperamentai puikiai derėjo prie skirtingos judviejų išorės.

Maždaug taip du rašytojus, lietuvių literatūros klasikus apibūdino B. Sruogos dukra Dalia Sruogaitė. Matyt, tokie šie profesoriai išliko ir daugelio kitų juos regėjusių atmintyje. Ūgių kontrastas jų neskyrė, nes nepalyginamai labiau traukė pažiūrų ir kūrybinių interesų bendrumas, atsakomybė už universitetų – Vytauto Didžiojo ir Vilniaus – reikalus, pagaliau ir už visa tai, kas anuo neramiu metu vyko Lietuvoje ir Europoje. Šiuos visus jiems rūpimus dalykus profesoriai aptardavo prie kavos puodelio ar alaus bokalo, žaisdami šachmatais, keliaudami automobiliu (žinoma, Sruogos fiatu) po Lietuvą, nuo 1940-ųjų ir Vilniaus universiteto kiemeliais. Patas ir Patašonas, ką čia daugiau bepridursi, ypač jeigu į aplinką ir gyvenimą žvelgtume studentų akimis.

monumentalią sgrafito kompoziciją „Istoriniai portretai“. Daugiau kaip dešimtmetį užtruko, didžiulį kūrybinį darbą pabaigė 1990 m., bet jame vietos atsirado Vincui Krėvei-Mickevičiui ir Baliui Sruogai. Tarp 15 istorinių žymiausių Lietuvos literatų, pradedant Motiejumi Kazimieru Sarbievijumi, pasaulyje vadinamu Lietuvos Horacijumi, ir Adomu Mickevičiumi, pasaulinę literatūrą praturtinusiam Lietuvos istorinės tematikos poemomis, aptinkame ir tris XX a. lietuvių literatūros klasikus – Balį Sruogą, Vincą Krėvę ir Vincą Mykolaitį-Putiną.

Nieko nuostabaus, kad dailininkas sgrafite išryškino B. Sruogos ir V. Krėvės išorės, ir visų pirma ūgio skirtumus, bet šis sprendimas, nors savaimė suprantamas, turi ir trūkumą, nes kūrėjo vietą pasaulyje apsprendžia ne ilgio ir ne ploto matai. Tai joks priekaištas dailininkui R. Gibavičiui, bet geras pretekstas priminti vieną Vinco Krėvės-Mickevičiaus biografijos epizodą, patvirtinantį, kad didinga siela ir stebėtina drąsa kartais prieglobstį randa gal ir ne pačiame išpūdingiausiame kūne. Apatarsime V. Krėvės-Mickevičiaus vaidmenį Lietuvai 1923 m. prisijungiant Klaipėdos kraštą. Istorija, kuri mums rašytoją pristato kaip labai ryžtingą asmenybę.

Kartais mažas ūgis nesutrukdo ryžtingiems sprendimams

1920 m. V. Krėvė-Mickevičius su šeima grįžo iš Baku, 1922 m. jis buvo paskirtas Lietuvos universiteto ordinariu profesoriumi, bet mokslinė ir literatūrinė veikla neišsėmė visos energijos ir noro dirbti Lietuvai. Pakako ir visuomeninių užmojų. 1922 m. liepos 24 d. Krėvė išrinktas Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos pirmininku. Matyt, nebuvo atsitiktinis da-

literatūros klasiko ir Lietuvos to meto šalių vado V. Krėvės-Mickevičiaus indėlis į ryžtingą vaidmenį Lietuvai susigrąžinant Klaipėdą.

Atrodė, kad Lietuvai tai pralaimėtas reikalas, dar jo kaip reikiant nepradėjus spręsti. Iš Paryžiaus ambasadorių konferencijos grįžęs Erdmonas Simonaitis ir Jokūbas Stiklorius pranešė, kad Klaipėdai numatytas „frejštato“ (laisvo miesto) statusas ir tai busių įgyvendinta 1923 m. sausio 10 dieną. Laiko liko nedaug, vienintelis būdas pakeisti padėtį – jėga užimti Klaipėdą. Apie tai E. Simonaitis ir J. Stiklorius pirmiausia informavo Šaulių sąjungos vadą.

Priminsime, kad pagal 1919 m. Versalio taikos sutartį Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo karą pralaimėjusios Vokietijos ir perduotas Antantės sąjungai. Laikinai kraštą administruoti pavesta Prancūzijos įgulai (apie 200 kareivių ir 30 karininkų, kuriems talkino apie 400 žandarų iš buvusių vokiečių karių). Tačiau galutinai nuspręsti tolesnį Klaipėdos krašto likimą neskubėta, kraštas atsidūrė tarsi niekieno žemėje. Be Antantės valstybių Klaipėdos kaip „laisvo miesto“ idėją įgyvendinti suinteresuota buvo ir Lenkija, kuri tikėjosi naudotis Klaipėdos uostu ir tokių pažadų pirmiausia iš prancūzų jau buvo gavusi. Vilniaus netekusi Lietuva, nedaug trūko, galėjo netekti vilties susigrąžinti Klaipėdą.

Lietuva galėjo remtis tik Vokietija ir bolševikine Rusija, kurioms Lenkijos stiprėjimas buvo nepageidaujamas ir pavojingas. Galima tik stebėtis to meto Lietuvos diplomacijos ir politikos brandumu, balansuojant ant labai plono lyno, kai menkiausias kryptelėjimas į vieną ar kitą pusę galėjo turėti nepataisomų padarinių. Karinės jėgos panaudojimas Klaipėdos krašte būtų pagrindas Lietuvą apkaltinti karine agresija, o bet koks delsimas reikštų Klaipėdos

1922–1923 m. Vincas Krėvė-Mickevičius vadovavo Lietuvos šaulių sąjungai

perkerto neįveikiamą mazgą kardu ir išties kuriam laikui praėjus tapo Azijos valdovu, kaip ir buvo išpranašauta tam, kuris išriši mazgo paslaptį. Lietuva neturėjo Aleksandro Didžiojo, tiesa, praeityje turėjo didįjį kunigaikštį Vytautą, krikštytą Aleksandru, kuriam

tojū.

Tai kas, kad Dainavos kunigaikštis Šarūnas buvo paties rašytojo V. Krėvės vaizduotės ir kūrybos vaisius. Niekas taip neformuoja asmenybės, kaip jo veiksmas, o kūryba – tai sąmonės ir minties veiksmas. Herojiškų dramų

Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas Ernestas Galvanauskas 1923 m. iškilmingai sutinkamas atvadautos Klaipėdos geležinkelio stotyje

Klaipėdos krašto savanoriai

Iš portretų ne visada prabyla istorija

Sunku pasakyti, kaip žvelgė į šiuos lietuvių literatūros klasikus dailininkas Rimantas Gibavičius, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto koridorius praturtinęs išpūdingais sgrafito kūriniais. 1969 m. užbaigė „Devynias mūzas“, o penktąjį universiteto gyvavimo šimtmetį 1980 m. pradėjo kurdamas

lykas. Netrukus V. Krėvė-Mickevičius gavo progos atsiskleisti kaip ryžtinga asmenybė, o svarbiausia, kad atgavino lietuvių tautos ryžtą į atkurtos Lietuvos valstybės sudėtį susigrąžinti Klaipėdos kraštą, vilčių nesiejant vien tik su palankiais Lietuvai Antantės valstybių sprendimais. Giliau nenauginėsime, kam pirmajam kilo mintis jėga atvaduoti Klaipėdos kraštą, ir kitas peripetijas, bet priminsime lietuvių

krašto pralaimėjimą be kovos. Ernesto Galvanausko vadovaujamas Lietuvos ministerių kabinetas puikiai suprato, kad šio Gordijaus mazgo išrišti įprastomis priemonėmis neįmanoma. Senovės Graikijoje buvo pasakojama, kad Gordijaus mazgo Dzeuso šventykloje niekam nepavyko atrišti ištisus 400 metų. Nepavyko atrišti ir Aleksandrui Makedoniečiui (Aleksandrui Didžiajam), kuris netekęs kantrybės

prigijo Vytauto Didžiojo vardas.

Keistai atrodys palyginimas, bet XX a. Lietuva turėjo Vytautą Krėvę, kurio ne itin didingame kūne plakė kunigaikščio Šarūno širdis, o veiksmas vadovavo neeilinės, ryžtingos asmenybės broožai, valia, kurios neretai pristigdavo įvairaus rango Lietuvos politikams ir valstybės vadovams, bent jau šiuo trūkumu jie buvo kaltinami amžininkų ir praeities įvykių vertin-

„Šarūnas“ ir „Skirgaila“ autorius Krėvė savo tėvynainių juk ir buvo suvokiamas (bent jau trečio dešimtmečio pradžioje), kaip šarūniškų užmojų asmenybė, kuriam galima patikėti tėvynės ir valstybės reikalus. Juk neatsitiktinai buvo išrinktas vadovauti Šaulių sąjungai. O kad buvo karštas veiksmo žmogus, ryžtinga asmenybė, mums primena epizodas iš gyvenimo Baku mieste. Krėvė griebė pistoletą ir kaukazietišku

papročiu nukreipė į gražuolę karaimę Karak, reikalaujamas duoti žodį, kad už jo tekės. Matyt, tokiu būdu karštakošis dzūkas, pretendentas į jaunikius įveikė savo paties kompleksus, kurių jam pakako dėl ne itin reprezentatyvios figūros. Santykiuose su moterimis pistoletu pasikloivė labiau negu išvaizda, kurios jam pašykštėjo ne visiems dosnios poetiško Dainavos krašto laumės.

Politinė Vinco Krėvės dramaturgija

Valingumu, ryžtingais veiksmais V. Krėvė-Mickevičius pasireiškė taip pat imdamasis iš Lietuvos politikų ir diplomatijos rankų slystančių Klaipėdos krašto reikalų. Kaip atramą turėjo Šaulių sąjungą, kurios vadovams Erdmono Simonaičio ir Jokūbo Stikloriaus įspūdžiai iš Paryžiaus ambasadorių konferencijos padarė didelį įspūdį. Jų pasiūlytam veikimo planui – ginkluotam sukilimui Klaipėdos krašte surengti – šaulių vadovai pritarė, kaip vieninteliui šiomis sąlygomis veiksmingam. Prieš imantis veiksmų nutarta supažindinti Lietuvos vyriausybę. Ši užduotis teko V. Krėvei, kuris būsimajam inscenizuotam Klaipėdos krašto sukilimui siekė užsitikrinti finansinę ir karinę paramą. V. Krėvės kūryboje šis jo politinės dramaturgijos „veikalas“ turėjo užimti toli gražu ne paskutinę vietą, o pagal reikšmę – buvo be konkurencijos.

Pasitarimas vyko ministro pirminko Ernesto Galvanausko kabinete, dalyvaujant krašto apsaugos ministru Biliui Sližiui, Vidaus reikalų ministerijai atstovavusiam Mikalojui Lipčiui ir užsienio reikalų viceministru Petru Klimui. Suprantama, dalyvavo V. Krėvė-Mickevičius ir kapitonas Pranas Klimaitis. V. Krėvei išdėdė Šaulių sąjungos pasiūlymus, E. Galvanauskas pateikė vyriausybės poziciją. Ją sudarė keturi punktai, kurių glaustą esmę galima nusakyti šiais žodžiais. Vyriausybė nesuimanti atsakomybės už šios rūšies įvykius „ir palieka visą reikalą Šaulių sąjungos iniciatyvai“. Jeigu kiltų politinių nesupratimų, pavojingų Lietuvos valstybei, tariamo sukilimo vykdytojai gali būti suimti ir patraukti teismo atsakomybėn. Šaulių sąjungos vadovybės veiksmai turi būti vykdomi be šios Sąjungos Tarybos žinios, kadangi tarp Tarybos narių esama Seimo narių ir kitų atsakingų valstybės asmenų. Atsargumo sumetimais vyriausybė atsisakė bet kuria forma paremti Šaulių sąjungos veiksmus finansiškai ir karine jėga.

Taigi vyriausybė pasirinko Pontijaus Piloto poziciją – nusiplovė rankas. Tomis sąlygomis išmintingas sprendimas, kiek tai lietė Šaulių sąjungą ir tarptautinę padėtį, bet ne Klaipėdos krašto reikalus. V. Krėvė ir šauliai tuo metu ir savo vėliau rašytuose prisiminimuose kaltino valstybės vadovus neryžtingumu ir bailumu. Kiek toje retorikoje būta tikroviškumo, o gal siekta nuo vyriausybės nukreipti galimus įtarimus dėl dalyvavimo Klaipėdos krašto „sukilime“, nėra paprasta atsakyti. Ypač žinant gan komplikuočius paties V. Krėvės santykius su vėlesnėmis Lietuvos vyriausybėmis ir pačiu A. Smetona po 1926 metų perversmo Lietuvoje. Abejotinas „įžvalgumas“ ir objektyvumas, kai 1922–1923 m. įvykiai vertinami pasitelkiant vėlesnių įvykių žinojimą.

Pasirengimas atvaduoti Klaipėdos kraštą

Taigi Šaulių sąjungos ir jos vadovo V. Krėvės rankose atsidūrė Klaipėdos krašto likimas. Gal per stipriai pasakyta, bet juk kalbame apie literato

dalyvavimą aukštojoje politikoje. Bent taip veikiausiai tuo metu mąstė šauliai ir pats V. Krėvė. Jie galėjo ir nežinoti, kad tuo pačiu metu E. Galvanausko vadovaujama vyriausybė dėl Klaipėdos krašto veikė ir net labai ryžtingai. Pir-

ti imtis ryžtingų veiksmų. Artėjanti 1923 m. sausio 10-oji vertė skubėti, nes tą dieną Ambasadorių konferencijos paskirtoji komisija Klaipėdos kraštui turėjo suteikti laisvos zonos statusą.

Ką tuo metu darė V. Krėvės va-

Vailokaitį. Išklausęs karštos V. Krėvės prakalbos J. Vailokaitis pareiškė sumanymo sėkme netikis, bet pinigų duosias – kaip auką bendram reikalui. Išskyrė 12,5 tūkst. JAV dolerių ir žadėjo pridėti dar 10 tūkst., jeigu toks poreikis

veikė Lietuvos visuomenę. Nereikėtų pamiršti ir Lietuvos kariuomenės indėlio. Krėvė negalėjo žinoti, kad nuo 1922 m. rugpjūčio Klaipėdos krašte žvalgybinę medžiagą slapta rinko Jonas Budrys (tikroji pavardė Polovinkas), teikdamas žinias Lietuvos kariuomenės štabui. Jo veikla neapsiribojo žvalgyba, J. Budrys ne tik tyrė būsimo sukilimo galimybes, bet ir veiksmingai padėjo jį organizuoti. Prasiėjęs Klaipėdos atvadavimo operacijai J. Budrys tapo jos kariniu vadu.

Klaipėdos sukilimo (dabar nenagrinėsime, kiek jis buvo tariamas, sumanus įvaizdžio kūrimo dalis, ir kiek reali paties Klaipėdos krašto lietuvių akcija) pradžia sietina su dviem traukiniais, kurie 1923 m. sausio 9 d. pajudėjo Lietuvos pasienio su Klaipėdos kraštu link. Vienas iš Kauno, kitas iš Panevėžio. Traukiniai susitiko Radviliškyje, po trumpo vadų pasitarimo tęsė kelionę numatytais maršrutais: kauniškis – Mažeikių link, per Latvijos Priekulę, Skuodą į Kretingą, o panevėžis – į Tauragę. Kelionės metu karininkai ir kareiviai persirengė civiliais drabužiais. Sausio 10 d. prasidėjo vadinamasis Klaipėdos krašto sukilimas. Sienu su Klaipėdos kraštu peržengė 621 Lietuvos kareivis, 41 karininkas, 887 šauliai (į šį skaičių įėjo ir pasienyje veikę partizanai, pavaldūs Šaulių sąjungai) ir 243 savanoriai iš Didžiosios Lietuvos*. Nesulaukusi bent kiek ryžtingesnio prancūzų įgulos pasipriešinimo sausio 15 d. į Klaipėdos kraštą išžengė reguliarioji Lietuvos kariuomenė. Tos dienos vidurdienį buvo paskelbtos paliaubos. Dar po mėnesio buvo paskelbtas Antantės ir Lietuvos susitarimas: Antantė sutiko perduoti Klaipėdos kraštą Lietuvai su sąlyga, jeigu kraštui bus suteikta autonomija ir įsteigtos autonominės institucijos.

Išsamiau nenagrinėdami visų įvykių peripetijų, apsiribosime išvada: tomis sudėtingomis aplinkybėmis Lietuva labai sumaniai veikė politinėmis, diplomatinėmis, karinėmis ir prisimenant Krėvės indėlį, taip pat ir humanitarinėmis priemonėmis. Tų pastangų rezultatas akivaizdus: tais pačiais 1923 m. Klaipėdos kraštas buvo pripažintas Lietuvai, kuri gavo gyvybiškai reikalingą išėjimą prie jūros. 1924 m. gegužės 8 d. Paryžiuje pasirašyta Klaipėdos konvencija, pagal kurią Klaipėdos kraštas autonominiams pagrindais atiteko Lietuvai. Po 700 metų pertraukos ši aščių žemė sugrįžo jos tikriesiems šeiminkams.

Visai galimas dalykas, kad jei mūsų dienomis dailininkas Rimantas Gibavičius (1935–1993) iš naujo būtų galėjęs kurti lietuvių literatūros klasikų istorinius portretus, tai Vinco Krėvės-Mickevičiaus įvaizdžiui suteiktų daugiau ryžtingo šarūniško charakterio atspalvių, neapsiribodamas vien ūgio priešstata su neiškiriamu V. Krėvės bičiuliu Biliu Sruoga.

Gediminas Zemlickas

* Tamošaitis Mindaugas. Vinco Krėvės-Mickevičiaus politinė biografija: rašytojo tragedija politikoje. – Vilnius: Gimtasis žodis, 2012. – P. 62.

1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo vaizdai

mausia diplomatiniais kanalais buvo užsitikrinta Vokietijos ir Sovietų Rusijos parama, o praktinius organizuojamo Klaipėdos sukilimo ir krašto prijungimo prie Lietuvos klausimus patikėta spręsti dviem visuomeninėms organizacijoms: Lietuvos šaulių sąjungai ir Vyriausiajam Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetui. Pastarąjį Klaipėdoje 1922 m. gruodžio 18 d. įkūrė lietuvininkų organizacijos Prūsų lietuvių tautos tarybos nariai, vadovaujami Martyno Jankaus. Apie tai tą pačią dieną pranešta E. Galvanausko vyriausybės pranešime.

Pirmasis komiteto posėdis įvyko gruodžio 22 d., apie komiteto įsteigimą paskelbta 1923 m. sausio 4 d. atsišaukime „Klaipėdos gyventojai!“ Nors oficialiai šis komitetas vadovavo Klaipėdos sukilimui, bet realios galios neturėjo ir turėjo sudaryti veikiau įspūdį, kad lietuvininkų žymiausi veikėjai dalyvauja sukilime. Nesuklysimė, jeigu komitetą pavadinsime sukilimo rengimo priedangos organizacija. Politiniu visos operacijos vadovu laikytinas E. Galvanauskas, bet jo pastangos negalėjo būti viešinamos. Būta realaus pavojaus, kad Antantės šalys gali nutraukti diplomatinis santykius su Lietuva kaip agresore. Lenkija taip pat galėjo pasinaudoti pretekstu pulti Lietuvą. Veikiausiai ir būtų puolusi, jeigu jai nebūtų grėšė Vokietijos ir Sovietų Rusijos atsakomieji kariniai veiksmai.

Mažiau suvaržyti buvo Lietuvos šauliai, kuriems buvo „leista“ spausti Lietuvos vyriausybę ir reikalau-

dovaujama Lietuvos šaulių sąjungą? Ėmėsi visų sukilimo organizacinių rūpesčių, ir tą darbą atliko pavyzdinčiai. V. Krėvei buvo duota aiškiai suprasti, kad jis bus savotiškas įkaitas: nesėkmės atveju bus teisiamas už įvykdytą

iškils. Šaulių vadovybė per ukrainiečių politinį centrą Berlyne susitiko su Vokietijos reichsvero vadu generolu Hansu von Seeckt'u. Vėliau įvairiomis progomis V. Krėvė sau prisiskirdavo nuopelną išgavęs iš vokiečių pažada, kad nė vienas vokiecis neišsusiš Klaipėdoje į lietuvius, nesipriešins ir Klaipėdoje veikiančios vokiečių organizacijos. Be to, vokiečiai už simbolinę kainą sukilėlius aprūpino ginklais – pusantro tūkstančio vokiškų šautuvų, penkiais lengvaisiais kulkosvaidžiais ir šaudmenimis, kurie slapta buvo atgabenti į Kauną.

V. Krėvė negalėjo žinoti, kad jo šiai sėkmingai diplomatinei misijai tiesų kelią buvo nutiesusios E. Galvanausko neviešinamos diplomatinės pastangos, lietuvių numatomai akcijai prieš prancūzų karinę įgulą Klaipėdoje užsitikrinant Vokietijos diplomatinę ir karinę paramą. Vokiečiams buvo naudinga, kad Klaipėdoje įsitvirtintų silpna ir vos ant kojų besistojanti Lietuva, o ne gerokai stipresnė Prancūzijos palai-koma Lenkija. Taigi sveltimomis rankomis Klaipėdos krašte Vokietija žarstė karštas žarijas.

Klaipėdos atvadavimo operacija

Ar tai menkina V. Krėvės pastangas susigrąžinant Lietuvai Klaipėdos kraštą? Mums atrodo, kad ne. Rašytojas padarė daugiau negu buvo galima tomis sąlygomis tikėtis. Jo aktyvi agitacinė veikla ne tik įkvėpė šaulius, bet ir pa-

Jonas Budrys (Polovinkas) – Klaipėdos krašto atvadavimo karinis vadovas

karinę avantiūrą. Didelis agitacinis aiškinamasis darbas buvo atliktas tarp šaulių, svarbu buvo patraukti į Lietuvos pusę ir kuo daugiau Klaipėdos krašto gyventojų, kurių toli gražu ne dauguma palaikė sukilimo ir krašto prijungimo prie Lietuvos idėją.

V. Krėvė pirmiausia ėmė rūpintis lėšomis, reikalingomis pirkti ginklus. Nutarta įkeisti Šaulių sąjungai priklausančią žemę ir kreiptis į kun. Juozą

LAISVĖS KOVŲ AIDAI

Tautos idealų šviesoje – Lietuvos partizanų atminimas

Paminklo atidengimo akimirka Žaliakalnyje, Kaune

■ Atkelta iš 1 p.

vado žodžius, jog tautos laisvės, tiesos, pasiaukojimo idealai nėra pamiršti...

Šia proga partizanų suėmimo vietoje, Kaune, Žaliakalnyje, prie Kampo ir Kalniečių gatvių sankryžos esančiame skverelyje buvo atidengtas ir pašventintas paminklas (autorius – skulptorius Stasys Žirgulis), Šv. Archangelo Mykolo Igulos bažnyčioje aukotos šv. Mišios, vėliau Kauno Igulos karininkų ramovėje vyko minėjimo renginys.

Pagerbti Lietuvos partizanų atminimo į renginys atvyko Kauno miesto savivaldybės tarybos nariai, kariuomenės atstovai, Alytaus Adolfo Ramanausko-Vanago gimnazijos ateitininkai, Generolo P. Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos, Kauno Antano Smetonos gimnazijos, Kauno „Vyturio“ katalikiškos mokyklos mokytojai ir mokiniai, atsikūrusio Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio nariai, Lietuvos Nepriklausomybės gynimo Sausio 13-osios brolijos nariai, buvę partizanai, politiniai kaliniai, tremtiniai, miestiečiai ir laikinosios sostinės svečiai.

Atidengimo ceremonijoje dalyvavusi Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė ragino jaunąją kartą domėtis mūsų tautos istorija ir paklausti savęs, ar tautai lemtingomis akimirkomis išdrįstume paaukoti asmeninę gerovę arba net gyvybę ir pasirinkti kovos už laisvę kelią. „Minėdami Lietuvos partizanų vado generolo Adolfo Ramanausko-Vanago ir jo žmonos, partizanės Birutės Mažeikaitės arešto 56-ąsias bei partizanų vado sušaudymo 55-ąsias metines dar kartą apmąstyki-me laisvės prasmę ir nepriklausomybės esmę, prisiminkime didžiuosius mūsų tautos vyrus, kovojusius sunkiais laikais dėl Lietuvos laisvės ir savo krauju tą laisvę atpirkusius“, – kvietė ministrė.

Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas kalbėdamas renginyje pabrėžė, kad antrosios rusų okupacijos pradžioje visos okupanto jėgos buvo sutelktos palaužti lietuvių tautą dvasiškai, bet dėl

tokių šviesių asmenybių kaip Adolfas Ramanauskas-Vanagas, šis siekis buvo sunkiai įgyvendinamas. A. Kupčinskas sakė: „Tautos kova dėl laisvės yra amžina vertybė ir ji buvo pagrindinė A. Ramanausko-Vanago ir jo žmonos Birutės gyvenime. Prisimindami partizanų auką, nepamirškime, kokia brangi mums – lietuviams – yra laisvės kaina.“

Minėjime kalbėjusi LR Seimo narė A. Ramanauskaitė-Skokauskienė padėkojo visiems, kurie dirbo, kad būtų pastatytas paminklas. Parlamentarė sakė: „Tėvelių suėmimą prisimenu kaip juodžiausią savo gyvenimo etapą. Visada žinojau, kad jų svajonė – matyti Lietuvą laisvą. Nors ir labai skaudai netektis prarasti tėvus, tačiau žinau, kad jų auka prisidėjo prie laisvės atgavimo, tegul ir po šitiek daug metų. Atminimo žymuo apie tai primins visiems.“

Renginio dalyviams sveikino Karriuomenės vadas lt. Arvydas Pocius, paminklo autorius Stasys Žirgulis, atsikūrusio Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio atstovas Vytautas Balsys.

Paminklą „Lietuvos partizanui – generolui Adolfui Ramanauskui-Vanagui atminti“ atidengė Lietuvos krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, Lietuvos kariuomenės vadas gen. lt. Arvydas Pocius, Kauno miesto savivaldybės meras Andrius Kupčinskas ir Seimo narė, šioje vietoje areštuotų partizanų dukra Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė. Paminklą pašventino Kauno miesto dekanas, Kauno Kristaus Prisikėlimo parapijos klebonas mons. Vytautas Grigaravičius.

Pasibaigus šventinimo ceremonijai, prie paminklo buvo pasodinti šeši ažuolukai. Renginio metu Garbės sargyboje budėjo Generolo P. Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos mokiniai. Meninę programą atliko Kauno Antano Smetonos gimnazijos ir Kauno „Vyturio“ katalikiškos mokyklos mokiniai.

Antroji minėjimo dalis vyko Kauno Šv. Arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčioje. Čia šv. Mišias už Lietuvos partizanų A. Ramanauską-Vanagą ir partizanę, jo žmoną B. Mažeikaitę-

Ramanauskienę aukojo Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, bažnyčios rektorius, Karo ir policijos kapelionas kun. Tomas Karklys, kun. relig. šviet. mgr., teol. lic. Artūras Kazlauskas.

Po šv. Mišių bažnyčios skliautus užliejo vargonininkės, muzikologės, Jungtinių Tautų Organizacijos asociacijos Lietuvoje direktorės Jūratės Landsbergytės atliekamų klasikinės muzikos kūrinių garsai.

Trečioji minėjimo dalis vyko Kauno Igulos karininkų ramovėje. Minėjimo metu buvo priminti svarbiausi A. Ramanausko-Vanago ir B. Mažeikaitės-Ramanauskienės gyvenimo ir kovos už Lietuvos laisvę faktai. Archyviniai dokumentai liudija, kad Ramanauskų šeimos paieškai ir likvidavimui KGB skyrė ypač daug dėmesio, nuolat veikė iš kvalifikuočiausių KGB darbuotojų sudaryta operatyvinė grupė, paieškoms vadovavo Rainių budelis, KGB 4-osios valdybos vadovas Petras Raslanas ir tos pačios valdybos antrojo skyriaus vadovas Nachmanas Dušanskis.

1956 m. spalį Adolfą ir Birutę Ramanauskus išdavė KGB agentas Antanas Urbonas, slapyvardžiu „Žinomas“. Po išdavystės KGB „visiškai slaptai“ buvo sudarytas smulkus planas, kaip suimti Ramanauskus, 1956 m. spalio 11 d. patvirtintas KGB prie LTSR ministrų tarybos pirmininko pavaduotojo Martavičiaus. Jame rašoma: „Dirbantis Ramanausko paieškoje KGB 2 skyriaus 4 valdybos agentas „Žinomas“ 1956 m. spalio 11 dienos neeiliniame susitikime pranešė, kad pas jį į Kauną dviračiais atvyko Ramanauskas ir Mažeikaitė. (...) Pats išėiti susitikti agentas negalėjo. Agentas nesutiko, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė būtų suimti jo bute, nes bijojo išsiifruoti prieš kaimynus. Agento namelis ir gyv. ploto išdėstymas buvo iš anksto išstudijuota.

Ramanausko ir Mažeikaitės suėmimui būtina:

1. „Žinomo“ namelis turi būti stebimas iš išorės pagal pridėtą planą. Žvalgus aprūpinti racijomis ir Rama-

nę Ramanauską ir Mažeikaitę, tuoj pat juos sulaiko. Atsakingas papulkininkis Raslanas.

9. Operatyvininkus perspėti, kad suimant Ramanauskas gali pasipriešinti. Todėl pastebėjus jį, nešauti, o tiesiog pulti ant jo, surišti ir mašina pristatyti į Kauno UKGB.

Suimant Ramanauską pagal plano 2 paragrafą – operatyvinės grupės veikia greitai ir energingai. Prisiartinus mašinai prie Ramanausko, iš jos nelaukiant iššoka darbuotojai ir, neleidus Ramanauskui panaudoti ginklo, jį sulaiko ir pristato į KGB.

10. Operbūriai ir žvalgai, kurie bus Ramanausko sulaikymo vietoje, bet tiesiogiai operacijoje nedalyvaus, tarp žmonių paskleidžia gandą, kad sulaikyti vagys.

11. Priklausomai nuo Ramanausko ir Mažeikaitės sulaikymo aplinkybių parengti „Žinomo“ užšifravimą.

Operatyvinių darbuotojų, vykdydiančių operatyvinį planą, instruktažą praveda KGB pirmininko pavaduotojas Martavičius ir Sincin.

1957 m. spalio 11 d. KGB 4 valdybos 2 skyriaus viršininko pavaduotojas Dušanskis

Sutinku: KGB 4 valdybos viršininkas Abukauskas“

(Šaltinis: LYA. FK-1. A.3. B. 6656. T. 6. L. 336-339).

Renginio akimirka

nauko bei Mažeikaitės aprašymais.

2. Organizuoti 2 suėmimo grupes. Viena 6 žmonių grupė, vadovaujama mjr. Abukausko, mašinoje GAZ-69 laukia Kampo gatvėje, maždaug už 200 m nuo agento namo. Antra 6 žmonių grupė, vadovaujama mjr. Dušanskio, mašinoje GAZ-151 laukia Algirdo gatvėje, 300 m nuo agento namo.

3. Organizuoti sutartą radijo ryšį tarp suėmimo grupių ir žvalgų grupės, stebinės „Žinomo“ namą. Priedas – sutartų signalų sąrašas.

4. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė išeis iš namo kartu ir eis Kalniečių gatve, pirma grupė, gavusi žvalgų signalą, seka juos ir suima Ramanauską. Antra grupė juos dengia ir suima Mažeikaitę.

5. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė išeis kiekvienas atskirai, pirma suėmimo grupė seks Ramanauską, antra Mažeikaitę.

6. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė eis Kampo ar Algirdo gatve – operatyvinės grupės suima juos savarankiškai.

7. Stebėti Kalniečių g., kuria, išėję iš agento namo, Ramanauskas ir Mažeikaitė gali eiti Neris link. Atsakingas mjr. Putveinas.

8. Organizuoti Kauno UKGB pajėgomis slaptą operatyvinį stebėjimą. <...> Stebėtojai, pagal požymius atpaži-

Operacija įgyvendinta 1956 m. spalio 12 d. Po arešto partizanai iš karto išvežti į Vilniaus KGB kamerą. Partizanų vadas po pirmųjų kelių sadistiško tardymo valandų mirtinos būklės buvo nugabentas į kalėjimo ligoninę, apgydytas ir dar beveik metus fiziškai bei moraliai kankintas.

1957 lapkričio 29 d. A. Ramanauskas sušaudytas Vilniuje. Palaiškų paslėpimo vieta nežinoma. A. Ramanausko-Vanago žmona Birutė po žiauriausių kankinimų politinės kalinės golgotas ėjo lageriuose atšiaurioje Kemerovo srityje.

Apie šiuos istorinius įvykius ir partizanų atminimo svarbą šių dienų Lietuvai renginyje kalbėjo Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centro viršininkas, buvęs Krašto apsaugos savanorių pajėgų Dainavos 1-osios rinktinės vadas plk. Valdas Kiveris, Kauno miesto savivaldybės Pavadinimų sumanymų ir atminimo įamžinimo komisijos pirmininkas Gediminas Budnikas, Seimo narė A. Ramanauskaitė-Skokauskienė.

Ištraukas iš Adolfo Ramanausko-Vanago prisiminimų skaitė ir partizanų dainas atliko folkloro ansamblis „Kupolė“ (vadovas doc. Antanas Bernatonis).

Renginio organizatorių informacija

SUSTOJĘS LAIKAS

Prof. Ona VOVERIENĖ

2012 m. rugsėjo 26 d. „Arkos“ galerijoje atidaryta vienos žymiausių dabartinės Lietuvos dailininkių GRAŽINOS VITARTAITĖS jubiliejinė tapybos paroda „Sustojęs laikas“. Mįslingas parodos pavadinimas suintrigavo ne vieną dailininkės kūrybos gerbėją. Pati autorė jį paaiškino taip: „Sustojęs laikas, tai poetiškas požiūris į tikrovę, praeitį ir dabartį, leidžiantis žiūrovui patirti tapybinių bei muzikinių dermių vienybę ir jos improvizaciją. Manau, kad tokia raiška turi prasmę – veda į savęs pažinimą, kai paveiklo vidinis pasaulis patraukia žiūrovą, tarsi priverčia stabtelėti apmąstymams prieš visagalią laiką... Tapyba man yra muzika ir poezija, ir filosofija. Pirmiausia – tai jausmas, kuris atrandamas akimirkos žavesy, muzikiniame ritme, apmąstymuose, santykiuose su žmogumi, jo aplinka ir būtimi. Mėgstu natūrmortą, peizažą, kuriame impulsą suteikia būtent gamta. Ji traukia paslaptimi ir grožiu – tiek detalėmis, tiek visuma ir harmonija“ (Tapybos parodos „Sustojęs laikas“ lankstinukas).

Gražina Vitartaitė gimė 1942 m. spalio 3 d. Panevėžio rajono Krekenavos miestelyje. 1966 m. baigė tapybos studijas tuometiniame Vilniaus dailės institute. 1967 m. įstojo į Lietuvos dailininkų sąjungą. 1971–1989 m. ji – Vilniaus dailės instituto tapybos katedros vyriausioji dėstytoja, docentė, katedros vedėja. Dailininkė yra surengusi apie 40 personalinių parodų Lietuvoje ir užsienyje. Dalyvauja kasmetinėse Vilniaus dailininkų klubo „Plekšnė“ parodose. 1984 m. Gražinai Vitartaitėi suteiktas Lietuvos nusipelnusios meno veikėjos garbės vardas.

Menotyriminė doc. Nijolė Tumėnienė yra itin gerai įvertinusi dailininkės Gražinos Vitartaitės kūrybą, jos gebėjimą laisvai improvizuoti, „kurti įtaigius moderniškus fantastinius vaizdus, derinti tradiciją su konceptualiu nūdienos mąstymu“, pagrįstai žavisi dailininkės „meistriška kelių sluoksnių tapyba, kartais pavaizduojant ir lesiruotes, subtilių ir turtingą koloritą, jausmų trapumą, nepaprastai jautriai perteikta permaninga pajūrio gamtos bei erdvės nuotaika ir kerinčiu smėlio baltumu, plačiu visatos pojūčiu ir saviu filosofiniu pasaulio matymu“.

Prof. Giedrius Kazimierėnas ypač akcentuoja Gražinos Vitartaitės kūrybos, jos abstrahuotų formų muzikalumą, subtilias sąsajas su čiurolioniškąja mąstymo tonacija, kai pasaulis išreiškiamas apibendrintai, o kompoziciniai ženklai įgyja metaforinių reikšmių, liudijančių romantizmo ir lyrikos harmoniją. Lyrizmas – esminis lietuvių tautinio meno bruožas, savo raiška parodantis ir pačios tautos kilniuosius siekius ir idealus – santūrumą, taurumą, dvasingumą.

Prof. Giedriui Kazimierėnui antrino ir menotyros mokslų dr. prof. Algis Uždavinys. Jam Gražinos Vitartaitės darbai – tai „meniniais vaizdais perteiktos muzikinės improvizacijos, virstančios savotišku himnu pasauliui ir jame su savo būties paslaptimi žaidžiančiam žmogui“.

Jubiliejinėje Gražinos Vitartaitės parodoje – 28 paveikslai. Dauguma jų nutapyti 2009–2012 metais. Tai – „Nevėžis III“ (2011); „Metamorfozė“ (2010); „Kormoranai“ (2011); „Jūra“ (2012); „Pervalka“ (2010); „Neringa“

(2010); „Švytėjimas“ (2012; „Būtingė“ (2012); „Neringa“ (2009); „Žalias krantas“ (2009) ir kt. Iš ankstesnės jos kūrybos parodoje eksponuojami paveikslai „Geltona šviesa“ (2005); „Sidabrinis mūsų žemės kraštas“ (2004) ir kt.

Jau patys paveikslų pavadinimai rodo, kad dailininkės didžioji meilė ir stipriausioji kūrybos įkvėpimo versmė yra Baltijos jūra, dangus virš jos ir jos smėlio simfonija. Ji nuostabiai skamba dailininkės kūryboje. Ir nors pastaraisiais metais dailininkės žvilgsnis grįžta prie giminės peizažo, kuriame karaliauja Nevėžis, šioje parodoje vis dar dominuoja mėlyna ir geltona spalva, įvairiausi jų atspalviai – danguje virš Baltijos, pati jūra ir smėlio kopos, jų dinamika, keičiantis oro sąlygoms, asocijuojanti su žmogaus jausmų palete. Gamtos vaizdai dailininkės kūryboje tokie įtaigūs tarsi hipnotizuojantys – stovėdamas prieš juos girdi ir Baltijos jūros ošimą ir pamario meldų šnarėjimą, lengvam vėjeliui papūtus, per tirštą rūką matai iš jūros gelmių iškylantį Jūratės veidą ir jos akis, o suraizgytuose pajūrio miglių tinkluose išvysti švytinčias linksmas ugneles, tarsi Joninių naktį pražydušius paparčio žiedus „Pajūrio erdvės“ (2010).

■ Nukelta į 9 p.

Garbės daktaro laipsnis – kultūros ministrui Arūnui GELŪNI

Suomijos Aalto universitetas (Helsinkis) spalio 29 d. paskelbė suteikiantis garbės daktaro laipsnį LR kultūros ministrui Arūnui Gelūniui. Aalto universiteto pranešime spaudai A. Gelūnas vadinamas kertine figūra, užtikrinusia Šiaurės ir Baltijos šalių aukštųjų meno mokyklų bendradarbiavimą.

Arūnas Gelūnas aktyviai reiškėsi kaip vizituojančias profesorius Šiaurės ir Baltijos šalių universitetuose, paskelbė mokslinių publikacijų bei surengė daugybę meninių projektų, įvertintų apdovanojimais.

2010-aisiais A. Gelūną paskyrus LR kultūros ministru, jo prioritetu tapo Lietuvos kultūros tarybos steigimas pagal analogišką Suomijos ir Skandinavijos tarybų modelius.

Garbės daktaro laipsnis ministrui A. Gelūniui suteiktas kartu su tokiomis garsiomis kultūros pasaulio asmenybėmis kaip amerikiečių multimedijos menininkė Laurie Anderson, suomių menininkas Mauri Kunnas bei italų dizaineris Ezio Mancini (Ezio Manzini).

Garbės daktaro regalijos Arūnui Gelūniui bus įteiktos oficialioje ceremonijoje 2013 m. sausio 11 d. Aalto universiteto Menų, dizaino ir architektūros fakultete.

Parengta pagal LR Kultūros ministerijos informaciją

Baltijos kelio matematikos olimpiadoje Lietuvos mokinių komanda užėmė trečiąją vietą

Estijoje, Tartu mieste lapkričio 8–12 d. vykusioje komandinėje Baltijos kelio matematikos olimpiadoje (Baltic Way 2012) Lietuvos komanda surinko 63

Lietuvos mokinių komanda Baltijos kelio matematikos olimpiadoje

taškus (iš 100 galimų) ir užėmė trečiąją vietą.

Lietuvos komandą sudarė: Vilniaus licėjaus vienuoliktokai Mykolas Blažonis (mokyt. Tomas Šiaulytis), Ignas Urbonavičius (mokyt. Tomas Šiaulytis), dvyliktokas Arnas Gerčas (mokyt. Zina Šiaulienė) ir VŠĮ Kauno technologijos universiteto gimnazijos vienuoliktokai Matas Grigaliūnas ir Aidas Kilda (mokyt. Leonas Narkevičius).

Komandą lydėjo vadovai: Vilniaus universiteto doc. dr. Romualdas Kašuba ir Vilniaus licėjaus matematikos mokytojas ekspertas Benas Budvytis bei stebėtojai Vilniaus universiteto dr. Aivaras Novikas ir Vilniaus licėjaus mokytoja metodininkė Zina Šiaulienė.

Olimpiadoje dalyvavo Danijos, Estijos, Suomijos, Vokietijos, Islandijos, Latvijos, Norvegijos, Lenkijos, Rusijos (Sankt Peterburgo), Švedijos ir Lietuvos mokinių komandos.

Šių metų olimpiados tinklalapis

<http://www.bw2012.ut.ee/>

Parengta pagal LR Švietimo ir mokslo ministerijos informaciją

AR LYGIOS MOTERŲ IR VYRŲ GALIMYBĖS MOKSLE? Kviečia tarptautinė konferencija

Lietuvoje dažnai džiaugiamasi „Eurostat“ tyrimų rezultatais, jog Lietuva pirmą kartą pagal mokslininkų skaičių, tačiau toks paviršutiniškas požiūris tik slepia esminę problemą. Tyrimai rodo, kad Lietuvos moksle egzistuoja lyčių lygybės problema, ypač pasireiškianti vertikalioji lyčių stratifikacija aukščiausiose akademinėse ir mokslo valdymo lygmenyse (2009 m. moterys tesudarė 17 % visų Lietuvos profesorių, moterų, dirbančių fizinių ir technologijos mokslų srityse, dalis siekia tik 4,9 %). Šie duomenys patvirtina, jog Lietuva yra tarp šalių, kur moterims siekti mokslinės karjeros yra sunkiausia. Ši ir kitos lyčių lygybės moksle problemos bus nagrinėjamos tarptautinėje mokslinėje konferencijoje, vyksiančioje lapkričio 20 d. Vilniuje.

MOKSLININKĖS LIEKA NUOŠALYJE

Mokslinių tyrimų išvados rodo, jog Lietuvoje mokslinio darbo kultūra nėra subalansuota ir vienodai palanki abiem lytims. Ištekliai, kuriais disponuoja mokslininkės, jų galimybes priimti sprendimus skirstant mokslo finansavimą ir veikti mokslo politiką yra labai ribotos.

Lietuvos mokslo visuomenė į lyčių lygybės moksle problemą vis dar žiūri gana atsainiai ir santūriai tarsi tai yra su ja nesusiję. Ignoruojamos realų poveikį darančios tiesioginės ir netiesioginės aplinkybės, jas teisinant neva „prigimtinis“ mokslo teisingumu ir nešališkumu. Kartu akcentuojama mokslinės kompetencijos svarba, sugebėjimai, „tarp eilučių“ duodant suprasti, kad pastarieji yra būdingi išskirtinai mokslininkams vyrams, taip nepelnytai nuvertinant moterų talentus ir išstumiant jas iš mokslinės veiklos arba paliekant joms pagalbinį vaidmenį. Gajūs per amžius visuomenėje susiformavę stereotipai iki šiol riboja moterų galimybes panaudoti savo talentus ir siekti lygiavertės karjeros moksle.

LYMOS VERTINA PADĖTĪ

LR Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama Lietuvos Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 m. programą, 2008 m. birželio 2 d. patvirtino „Vyrų ir moterų lygių galimybių užtikrinimo moksle strategiją“. Jai įgyvendinti ir skirtas nacionalinis Europos socialinio fondo lėšomis finansuojamas projektas „Lyčių lygybės skatinimas moksle“ (LYMOS), kurį koordinuoja Lietuvos mokslų akademija. Projekto partneriai yra

regioninė Baltijos šalių mokslininkų asociacija BASNET Forumas, Lietuvos mokslo taryba ir Lietuvos studentų atstovybių sąjunga.

Kaip sakė projekto mokslinė vadovė, asociacijos BASNET Forumas prezidentė, Vilniaus universiteto docentė, mokslų daktarė Dalia Šatkovskienė, siekiama sukurti struktūrinius pagrindus lyčių lygybės principams Lietuvos mokslo sistemoje įgyvendinti, siekiant didinti mokslininkų skaičių aukščiausiose akademinėse bei mokslo ir studijų valdymo lygmenyse, fizinių ir technologinių mokslų srityse.

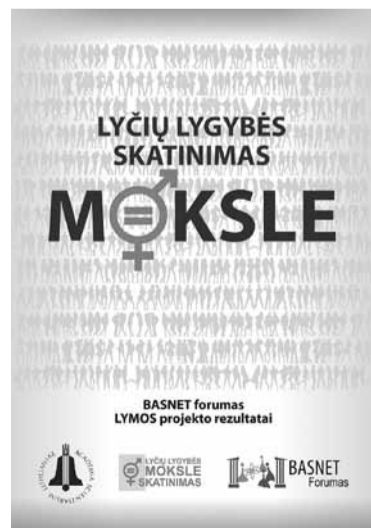
PROGA PASIDALYTI TARPTAUTINE PATIRTIMI

Projektui artėjant prie pabaigos lapkričio 20 d. Vilniuje, Švietimo ir mokslo ministerijoje vyks tarptautinė konferencija, kurios metu bus nagrinėjami svarbiausi lyčių lygybės moksle klausimai. Konferencijoje Europos integracinės lyčių lygybės politikos kontekste bus aptartos nacionalinės politikos priemonės skatinant lyčių lygybę moksle ir pasidalyta gerąja kitų šalių patirtimi. Garsiausi šalies mokslininkai ir svečiai iš užsienio apžvelgs reglamentuojančius teisės aktus, kiek ir kaip lyčių lygybę skatinama moksle. Bus pristatyta nacionalinės politikos lyčių lygybės moksle požiūriu analizė, aptartos priemonės skirtos lyčių lygybei moksle užtikrinti ir pristatyti LYMOS projekto veiklų vykdymo metu pasiekti rezultatai. Taip pat konferencijos metu bus pristatyta knyga „Lyčių lygybės skatinimas moksle“, apžvelgianti projekto vykdymo metu pasiektus rezultatus. Konferencija – tai baigiamasis projekto renginys.

Konferencijoje jau patvirtino dalyvausią Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Valdemaras Razumas, Švietimo ir mokslo viceministras Nerija Putinaitė, Socialinės apsaugos ir darbo viceministras Audrius Bitinas, taip pat svečiai iš užsienio – Europos mokslininkų platformos prezidentė Brigitte Mullenbruch, viešnios iš Latvijos, Estijos, Rusijos, kiti lyčių lygybės ekspertai.

Visus besidominčius lyčių lygybės tematika maloniai kviečiame dalyvauti – daugiau informacijos apie konferenciją, konferencijos programą, vykdomą projektą galite rasti internete: www.basnetforumas.eu ir www.lymos.lt. Dėl dalyvavimo konferencijoje kylančiais klausimais prašome kreiptis el. paštu rtuod@gmail.com.

Vilius Žalys

Konferencijoje bus pristatyta knyga „Lyčių lygybės skatinimas moksle“

MAGDEBURGO TEISĖ IR LIETUVIŠKASIS JOS KONTEKSTAS

■ Atkelta iš 1 p.

Imperiniais laikais vokiečiai jautėsi Romos imperijos tarsi tesėjais, jų valdovai save titulavo romėnų imperatoriais (Imperator Romanorum) ir romėnų karaliais (Rex Romanorum).

J. Karpavičienė. Praėjusio amžiaus pabaigoje Vokietijoje vis daugiau dėmesio susilaukė vokiškos teisės sklaidos tyrimai. Matyt, tai siejasi ir su mūsų laikų vokiško tapatumo atramos paieškoms istorijoje. Nuo 1998 m. skiriama premija pasižymėjusiems šios temos tyrinėtojams. Iš pradžių – kasmet, o nuo 2004 m. – kas dvejus metus, kadangi be premijos dar pradėta skirti ir stipendija, kurią gali gauti nebūtinai minėtos tematikos tyrinėtojai. Premiją įsteigė Magdeburgo miestas ir Magdeburgo universitetas – vienas iš dviejų didžiausių Saksonijos-Anhalto žemės universitetų. Tai ir vienas jautiausių Vokietijos universitetų, įkurtas 1993 m., apjungus tris aukštąsias mokyklas – Technikos ir Pedagogikos universitetus bei Medicinos akademiją. Na, o premijos tikslas – aktualinti Vidurio Vokietijos reikšmę ir istoriją tiek pačioje Vokietijoje, tiek ir Europos mastu.

Magdeburgas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėtas 805 m. Karolio Didžiojo potvarkiuose. X a. ši vietovė tapo arkivyskupijos centru. Kada Magdeburgui buvo suteikta miesto teisė, nėra žinoma. Mokslo literatūroje tik nuolat cituojama ir komentuojama ankstyviausia išlikusi privilegija, kurią 1188 m. šiam miestui suteikė jo suzerenas, arkivyskupas Vichmanas (Wichmann). Minėtame dokumente aptarti įvairūs juridiniai aspektai, kurie buvo aktualūs miesto bendruomenėi. Ši privilegija liudija, kad tuo metu Magdeburge jau vyko intensyvus miesto teisės klostymosi procesas. Analogiški reiškiniai rutuliojosi ir Liubeke, Dortmunde, Aachene bei kituose vokiečių miestuose. Ilgainiui jie, tarp jų ir Magdeburgas, tapdavo pavyzdžiu kitoms vietovėms, kurioms šių savininkai teikdavo miesto teisės privilegijas, nurodydami motininio miesto autoritetą. Taip formavosi tam tikros miestų teisės šeimos: pagrindinis miestas tapdavo juridine teisės metropolija daugeliui kitų gyvenviečių. Vokiečių gyvenamojoje erdvėje būta keliolikos tokių miestų teisių rūšių, tačiau tik Magdeburgo teisei buvo lemta išplisti tokioje didelėje teritorijoje ir gyvuoti daugiau nei šešis šimtmečius. Tai lėmė geopolitinę Magdeburgo padėtį (šis miestas išsikūręs prie Elbės upės, viduramžiais skyrusios germanų ir slavų gyvenamąsias teritorijas), o svarbiausia – šios teisės sklaidos glaudžios sąsajos su vadinauju vokiečių rytų apgyvendinimu ir migracijos procesais Vidurio Rytų Europoje (beje, priešingos krypties nei dabar) vėlyvaisiais viduramžiais ir ankstyvaisiais Naujaisiais laikais. Vokiečiams naujakuriams (daugelis jų buvo saksai) keliantis į slavų ir vengrų gyvenamąsias erdves, Magdeburgo teisė išplito Vidurio ir Rytų Europoje. Žinoma, ilgainiui ji patyrė ir kokybinių pokyčių. Šios teisės pirminiai šaltiniai (tarp jų ir „Saksų veidrodys“, kurio autoriaus Aikės fon Reggovo vardu ir pavadinta premija) buvo aiškiniami profesionalių teisininkų (kitaip tariant, glosuojami), remiantis Romėnų teisės įtaka, išplėtoti ir patobulinti, vėliau

Lietuvos istorikė humanitarinių mokslų daktarė Jolanta Karpavičienė Aikės fon Reggovo premiją gavo už Saksų-Magdeburgo teisės Lietuvoje istorinius tyrinėjimus ir šiai temai skirtas publikacijas

išversti į lenkų ir kitas kalbas, publikuojami. Pastebėtina, kad Magdeburgo teisės fenomenas neišsemiamas vien teise, nes tai socialinis ir kultūros fenomenas. Jo tyrinėjimas svarbus ir Lietuvos istorijos mokslui.

ML. Plačiau pasime Magdeburgo teisę tikriausiai galima pavadinti ryšio tarp valstybių ir tautų fenomenu?

J. Karpavičienė. Iš dalies galima ir taip pasakyti, nes šis reiškinys toli peržengė vokiečių kunigaikštystių sienas. Paradoksas, bet po Antrojo pasaulinio karo dėl politinių aplinkybių šis daugialypis reiškinys beveik visai nebuvo tyrinėjamas ir čia taip pat glūdi jo fenomenalumas. Dabar Magdeburgo teisė tyrinėjama ne vien vokiečių gyvenamoje erdvėje, jos plėtra labai svarbi Vidurio ir Rytų Europoje, todėl šį reiškinį nagrinėja lenkai, vengrai, čekai, rumunai, slovakai, iš dalies latviai ir estai. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dėka tarp tyrinėtojų aptinkame ukrainiečius, gudus ir rusus, jau nekalbant apie lietuvius. Tai labai plati tyrinėjimų tema ne tik geografiniu požiūriu. Ji aktuali ir tarpdalykiniu aspektu. Šios teisės sklaidos fenomenas domina ne tik teisės istorikus, tačiau ir miestų raidos, socialinės ir kultūros istorijos specialistus, migracijos bei demografijos procesų tyrinėtojus, filologus.

ML. Ar skiriasi šio reiškinio tyrinėjimo pobūdis Vokietijoje ir kitose šalyse?

J. Karpavičienė. Vokietijoje tas pobūdis kiek kitoks, nes problematika skiriasi chronologiškai ir tematiškai. Buvusioje Vokietijos Federacinėje Respublikoje po Antrojo pasaulinio karo šiuos klausimus tyrinėjo Vilhelmas Ebelis (Wilhelm Ebel) ir jo sūnus Frydrichas Ebelis (Friedrich Wilhelm Ebel). XX a. 6-ajame dešimtmetyje V. Ebelis paskelbė nedidelės apimties studiją apie vokiečių teisę Rytuose ir apžvelgė „Saksų veidrodžio“ bei Magdeburgo ir Liubeko teisių raišką Europoje. Tačiau vis dėlto jis daugiausia koncentravosi ties Liubeko teisės tyrimais, nes šie politinė prasme buvo „neutralesni“. F. Ebelis savo darbuose daugiausia dėmesio skyrė Magdeburgo teisei, tačiau apsiribojo

daugiau vokiečių gyvenamąja erdve. Beje, šis teisės istorijos tyrinėtojas ir Magdeburgo teisės žinovas 2003 m. taip pat buvo apdovanotas Aikės fon Reggovo premija. Buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje Halės-Vitenbergo Martyno Liuterio universitete (Martin-Luther-Universität-Halle-Wittenberg) minimai temai daug dėmesio skyrė Rolfas Lybervirtas (Rolf Lieberwirth). Profesoriumi šį gruodį sukaks 92-ji metai, man tenka garbė jį pažinti. 1988 m. jis buvo apdovanotas Aikės fon Reggovo bronzine statulele, kai ši premija dar nebuvo įsteigta. Profesorius šios temos tyrinėjimams yra labai nusipelnęs, bet VDR laikais patys šie tyrinėjimai turėjo tam tikrą „kultūrtręgerišką“ atspalvį, tad nebuvo tam tui perspektyvi tema.

Tam tikrais aspektais Magdeburgo teisės problematika buvo tyrinėjama Ukrainoje, Baltarusijoje ir Lietuvoje, nes magdeburginių miestų reiškinys

XIII a. „Saksų veidrodžio“ vaizdai

šiuose kraštuose buvo gerai žinomas. Magdeburgo teisės sklaidos ir vadinosios kolonizacijos vokiškos teisės pagrindu reiškinys tyrinėtas Lenkijoje, Čekijoje, kituose Vidurio Rytų Europos kraštuose. Tačiau šie tyrimai į bendrą visumą iki pastarojo meto nebuvo apjungti, niekas jų nekoordinavo.

ML. Kodėl šie tyrimai dabar tapo tokie aktualūs?

J. Karpavičienė. Pirmiausia todėl, kad tai su pilietinių visuomenių užuomazga susijęs reiškinys. Juk kauniečiai XVI a. savo miestą vadino respublika – *Res publica civitatis Kaunensis*, o save vadino *nos*, *Res publica Kaunensis* – „mes, Kauno miesto respublika“. Kas tie mes? Tai tie miestiečiai, kurie buvo prisiekę miesto teisei, priėmę tą teisę, t. y. magdeburginio miesto piliečiai, pavaldūs magdeburginio miesto jurisdikcijai. Į šią sąvoką įeina labai konkretūs ūkiniai ir socialiniai dalykai. Miestiečiams tai reikė turėti monopolines verslo sąlygas, teisę verstis amatais ir t. t.

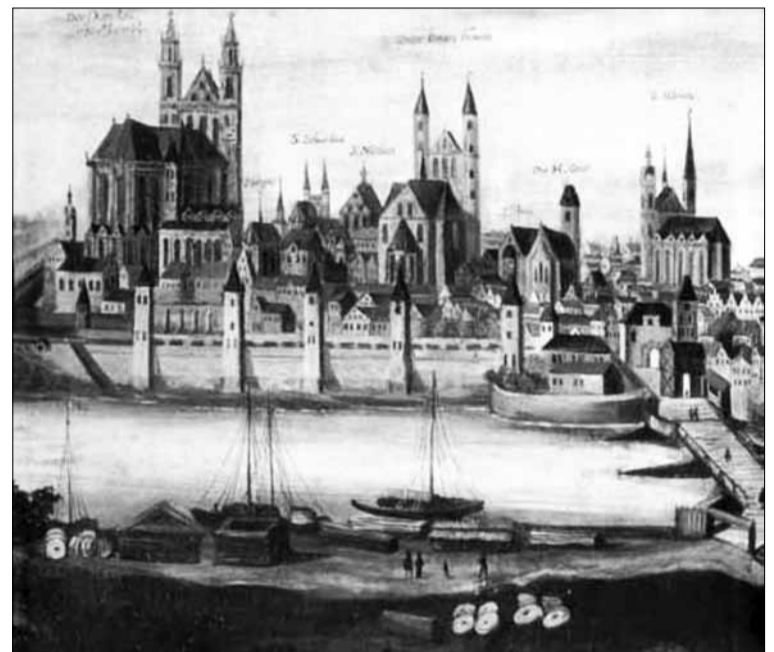
ML. Dar Juozo Jurginio laikais būdavo diskutuojama, kas yra miestas ir kas nėra. Įsiminė toks teiginys: Magdeburgo teisės turėtojas laikytinas visaverčiu ir jau tikrai neabejotinai miestu. Ar sutiktumėte su tokiu apibūdinimu?

J. Karpavičienė. Man studentams kaip tik tenka dėstyti, kas yra Vakarų Europos miestas ir koks yra jo esminis kriterijus. Tai pakankamai sudėtingas ir nevienareikšmis aiškinimas, kuriam atsidėti, vadinasi, pernelyg nutolti nuo mūsų užsibrėžtos pokalbio temos. Tik norėčiau pastebėti, kad dar Maksas Veberis (Max Weber) yra išskyręs esminį europinio miesto bruožą. Kaip žinia, miestas – tai universalus žmogijos istorijos fenomenas, apibrėžiamas ekonominių, socialinių, urbanistinių, topografinių, kultūrinių parametru. Tačiau tik Europoje brandžiaisiais vi-

Kunigaikštystėje Magdeburgo teisė tapo miesto teisės sinonimu, todėl Jūsų cituotas J. Jurginio teiginys yra visiškai tikslus.

Magdeburgo teisė buvo pasklidusi milžiniškoje Europos teritorijoje, pirmiausia saksų gyvenamoje erdvėje – Saksonijoje, iš dalies Tiuringijoje, suprantama, Brandenburgo žemėse. Įdomiausia, kad pačiame Magdeburge beveik nėra žinoma, kodėl būtent šio miesto teisė taip toli paplito ir tapo vokiškos teisės sinonimu? Teikiant šių metų premiją Magdeburgo Oto fon Gerikės universiteto rektorius Jensas Štrakeljanas prisiminė prieš keletą metų Kijeve matęs XIX a. pastatytą paminklą, kuris taip ir pavadintas – paminklas Laisvei ir Magdeburgo teisei. Rektorius tvirtina stovėjęs lyg stabo išiktas, nes jis, magdeburgietis, nieko apie tą paminklą nebuvo girdėjęs.

Panašių dalykų ir aš patyriau prieš šešerius metus, kai Magdeburgo-Stendalio aukštoji mokykla inicijavo projektą, kuriame man teko dalyvauti. Jo sumanytojas buvo Rolfas Lybervirtas mokymų teisės istorikas prof. dr. Heineris Liukas (Heiner Lück), kuris džiaugėsi, kad likimas jį apdovanojo puikia pavarde. Mat norint, kad jo pavarde taptų *Glück* (vokiškai laimė) reikia užsidirbti tik vieną raidę „G“. Tai štai šis profesorius, kuris dabar yra tarptautinių projektų iniciatorius ir kuratorius, dar sovietiniais laikais lankėsi Ukrainoje ir Kijeve matė minėtą paminklą Laisvei ir Magdeburgo teisei. Paminklas vokiečių profesorių

Magdeburge gimusi teisė pasiekė ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę

duramžiais atsirado miestai, tapę mūsų kontinento civilizacijos tolesnės plėtros židiniai. Esmė ta, kad europinis miestas – tai visų pirma asmeniškai laisvų žmonių bendruomenė, turinti ūkinę, administracinę, teritorinę ir juridinę autonomiją. Ją nuo brandžių viduramžių ir garantuodavo miesto teisės privilegijos. Anuomet tai buvo vienintelis būdas mieste bendruomenės ir jos suzereno santykiams apibrėžti bei miestiečių savivaldai užtikrinti. Privilegijose tiesiog būdavo skelbiama, kad miesto teisė teikiama „miestiečiams, miesto gyventojams ir visai bendruomenėi“. Analogiška formuluoatė vėliau paplito ir Lietuvoje, ji įrašyta ir 1387 m. Jogailos suteiktąje Vilniui. Todėl mokslininkai net vartoja specialų terminą, savivaldą turėjusias gyvenvietes tiesiog vadina „miestais teisine prasme“. Taip susiklostė, kad Lietuvos Didžiojoje

įkvėpė, o dabar jis inicijavo projektus, kurie populiarintų ir aktualintų Magdeburgo teisę, sugrąžintų žinias apie šį fenomeną patiems magdeburgiečiams.

O argi ne nuostabu, kad Naujųjų 2012-ųjų metų išvakarėse Jurbarko atidengtas paminklas „Skelbiu žinią apie Magdeburgo teisę Jurbarko miestui“ (skulptorius Erikas Daugulis). Šiuo paminklu priminama, kad 1611 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Vaza Jurbarkui suteikė Magdeburgo teisę ir herbą – tris baltas lelijas raudonos spalvos skyde. Šis faktas man labai pravertė, kai rengiausi skaičiuoti paskaitą Magdeburge. Buvo stulbinanti naujiena ir patiems magdeburgiečiams. Šio miesto gyventojai tik neseniai sukruto ir įsteigė fondą, per kurį kaupis lėšas paminklui Magdeburgo teisėms pastatyti savo mieste.

Į Magdeburgo teisę pažvelgę jaunomis akimis

ML. *Vokiečiai ir Jus įtraukė į projektą propaguojantį Magdeburgo teisę?*

J. Karpavičienė. Tas projektas buvo štai koks. Buvo pakviesti žurnalistiką studijuojantys studentai magistrantai, kurie nei apie Magdeburgo teisę, nei iš teisės istorijos ką nors ypatinga būtų žinoję. Norėta, kad studentai į Magdeburgo teisės reiškinį pažvelgtų jaunų žmonių akimis. Istorikai ir teisės istorikai jiems, suprantama, apie tą reiškinį suteikė žinių, pabrėžė, kad tas reiškinys buvo labai plačiai išplitęs erdvėje ir laike. Studentai pasiskirstė nedidelėmis grupėmis ir keliavo po įvairius miestus, kuriuose veikė Magdeburgo teisė. Vieni važiavo į Vroclavą, Budapeštą ir Krokuvą, kiti į Minską ir Kijevą, tretį traukė į Kulmą ir Torunę... Paskui studentai siekė Vilnių, man teko su jais bendrauti.

Man labai patiko su tais jaunuoliais bendrauti. Penki jauni žmonės, pirmą kartą keliai po Vidurio ir Rytų Europą, įsivaizdavo ją kaip kažką neapibrėžtą, svetimą. Gimę ir auge Magdeburge beveik nieko apie Magdeburgo teisę nežinojo, o važiavo po Rytų Europos miestus ir išvydavo Magdeburgo teisės raiškos ženklus, susitiko su žmonėmis, kurie tuos dalykus tyrinėja. Atskiros grupės informaciją apie pamatytus dalykus, suvežė į vieną vietą, sukūrė filmą vokiečių ir anglų kalbomis, tinkantį platesnei žiūrovų auditorijai.

O Magdeburgo miesto ir Oto fon Gerikės universiteto iniciatyva įsteigta premija, kad ja būtų pagerbti tyrinėtojai, prisidedantys prie įvairioms šalims svarbių istorinių ar dabarties reiškinų tyrinėjimo, populiarinimo ir aktualinimo. Kalbu apie reiškinius, kurie savo ištakomis siejasi su Vidurio Vokietija ir Saksonijos-Anhalto žeme. Tyrimo pagrindinė tema ir yra Saksų-Magdeburgo teisė ir jos recepcija, raiška Lietuvoje.

Kaip Brunonas tapo Lietuvos Kolumbu

J. Karpavičienė. Man suteikta premija buvo didelis netikėtumas, bet kartu šiuo išskyrimu buvo pripažinta Lietuvos svarba. Man tai buvo didelė satisfakcija. Teko skaityti specialią paskaitą (*Festvortrag*), kaip kad įprasta tokiems atvejais. Pasirinkau savo pranešimo temą „Saksų veidrodys ir Magdeburgo miesto teisė: istoriniai-kultūriniai ryšiai tarp Vidurio Vokietijos ir Lietuvos“. Pradėjau pabrėždama, kad man didžiulė garbė stovėti prieš tokią garbingą auditoriją Vidurio Vokietijoje, kuri yra Lietuvos krikšto motina.

ML. *Ar ne Lenkijos karalienę Jadvygą, Lenkijos karaliaus ir LDK vyriausiojo kunigaikščio Jogailos žmoną, įprasta tituluoti Lietuvos krikšto motina?*

J. Karpavičienė. Taip pavadinau Saksonijos-Anhalto žemę dėl to, kad vyskupas ir kankinys šv. Brunonas Kverfurtietis (tarp 973 ir 978–1009) gimė Saksonijoje, mokėsi Magdeburge, vėliau buvo šio miesto šv. Mauricijaus katedros kanauninkas, paskui tarnavo būsimo imperatoriaus Otono III dvare, buvo jo nuodėmklausys. Lydėjo Otoną į Romą, kur šis buvo vainikuotas imperatoriumi. Saksų dinastijos valdovai X–XI a. valdė visą Šventosios Romos imperiją. Tai jų idėja buvo atnaujinti imperiją ir skleisti krikščionybę pagonims slavams ir aisiams. Tuo metu

kūrėsi ir krikštijosi Čekija, Vengrija, Lenkija, valstybingumo užuomazgos reiškesi ir lietuviuose. Kadangi popiežius Brunoną paskyrė „tautų arkivyskupu“ ir įgaliojo jį užsiimti misijomis, šis ėmėsi skleisti katalikybę tarp nekrikštytų tautų. 1009 m. pradžioje Brunonas su misija vyko į Prūsiją, kur ėmė krikštyti prūsus, paskui patraukė toliau per jotvingių žemę ir veikiausiai pateko į Lietuvos ir Rusios pasienį...

ML. *...kur prūsai ar senieji mūsų protėviai „labai maloniai“ Brunoną pasitiko...?*

J. Karpavičienė. Būdinga daugelio misionierių dalia, nes tai buvo dviejų skirtingų civilizacinių pasaulių sankirta. Žinia apie misionieriaus Brunono žūtį pasiekė Kvedlinburgo miestą

Paminklas Magdeburgo teisei Kijeve (XIX a.)

ir šv. Servacijaus moterų vienuolyną, kuris taip pat yra Saksonijos-Anhalto žemėje. Beje, kaip ir Kverfurtas, iš kurio Brunonas kilo. Tai štai tame vienuolyne surašytuose Kvedlinburgo analuose 1009 m. įvykių aprašyme lotynų kalba pirmą kartą paminėtas Lietuvos vardas:

„Šventasis Brunonas, dar vadinamas Bonifacijumi, arkivyskupas ir vienuolis, vienuoliktaisiais savo atsivertimo metais Rusios ir Lietuvos (lot. Rusciae et Lituae – G. Z. past.) pasienyje pagonių nukirsdintas 7 dienos iki kovo idų (t. y. kovo 9 d.) su aštuoniolika saviškių nukeliavo į dangų.“

ML. *Kiek patikima ta žinia?*

J. Karpavičienė. Šv. Servacijaus moterų vienuolyną įkūrė Saksų imperatoriai, kurių motinos, žmonos ir našlės tame vienuolyne ir gyvenė. Į vienuolyną patekdamo aukščiausio lygmens ir patikimiausia informacija. Prof. Edvardui Gudavičiui tai buvo pagrindas teigti, kad žinia apie pirmą kartą paminėtą Lietuvos vardą, šiame istorijos šaltinyje yra patikimas. Tai buvo valstybinio lygmens informacija. Visa tai vokiečiams, kaip ir tai, kad misionierius vienuolis Brunonas tapo Lietuvos Kolumbu, beveik nebuvo žinoma. Į Brunono akiratį pateko Lietuva ir tai buvo pirmas jo kontaktas

su mūsų kraštu. Jo dėka Lietuvos vardas tapo žinomas Vokietijoje ir katalikiškoje Europoje.

Taip pat vokiečiams pasakojau, kad lietuvių valstybingumo kūrimasis buvo pristabdytas, kitaip negu čekų, vengrų ar lenkų. Kuriam laikui Lietuva liko nuošalyje nuo kitų įvykių Europoje. Kai XIII a. įvyko lietuvių susidūrimas su Vakarų civilizacija, jau buvo pasikeitusi krikščionybės nešimo į nekrikštytus kraštus samprata. Buvo gyva Kryžiaus karų prieš pagonis baltus idėja, tad aisių susidūrimas su Vokiečių ordinu buvo neišvengiamas. Tai viena iš priežasčių, kodėl Lietuva taip ilgai išbuvo pagoniška valstybė. Ji plėtėsi į rytų slavų žemes, ir susiklostė tam tikras paradoksas, dėl ko Lietuva vėlavo priimti krikščionybę.

Lietuvos valdovas rinkosi pasaulį

J. Karpavičienė. Visi šie dalykai vokiečiams ir kitiems europiečiams nėra žinomi, ir kai turiu galimybę apie tai jiems pasakoti, matau išplėstas iš nuostabos akis. Tai savotiškai smagu. Kalbu, kad Lietuva plytėjo tarp dviejų civilizacijų – Rytų stačiatikiško ir Vakarų okcidentinio pasaulio. Jogaila turėjo lygiavertį pasirinkimą. Jis galėjo vesti Maskvos didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Doniečio dukterį Sofiją. Lietuva būtų virtusi stačiatikių pasaulio dalimi ir šiandien jos tikriausiai nebūtų. Bet Jogaila ir jo artimiausia apsuptis pasirinko kitą sprendimą –vesti vengrų kilmės Jadvygą, paveldėjusią Lenkijos karūną. Šiuo apsisprendimu Jogaila pasuko Lietuvos istorijos ratą Vakarų katalikiškos civilizacijos kryptimi.

ML. *Jogailai apsispręsti tikriausiai*

nebuvo lengva, nes jo motina – Tverės kunigaikštystė Julijona juk buvo stačiatikė, o jos balsas valstybėje buvo toli gražu ne paskutinis.

J. Karpavičienė. Būtent Julijonos sumanymas ir buvo, kad Jogaila vestų Maskvos kunigaikštystę stačiatikę. Lietuvos istorikai parodė, kad nors būta koketavimo su viena ir kita puse – pažadų krikštytis, bet tai buvo viena iš politikos dalių. Pasirinktas posūkis į Vakarus. E. Gudavičius puikiai štai parodė, suformuluodamas Lietuvos istorijos europeizavimo modelį.

ML. *Nulėmė toli gražu ne atsiktinumas? Nors svarstyklų lėkštė svyravo, bet nulėmė objektyvūs veiksniai? Kitaip sakant, Lietuva pasirinko objektyvių sąlygų jai lemtą istorinės raidos kelią?*

J. Karpavičienė. Lietuvos pasirinkimas buvo tikslingas, nes jos visuomenė buvo paremta individualia šeima, palaipsniui įsigaliojo privačios nuosavybės teisė, taigi demokratinės visuomenės sanklodos pradai buvo orientuoti į Vakarus, o ne Rytus.

ML. *Skamba nuostabiai: Lietuva rinkosi pasaulį, su kuriuo jai buvo mieliau sieti savo istorinį likimą – ne bizantinį slaviškąjį Rytų, bet krikščioniškąjį Vakarų pasaulį! Kalbant apie „teisingą pasirinkimą“, ką turime mintyje – Jogailos dvejoles ir įvykdytą lemtingą pasirinkimą, ar Mindaugo tokį patį įvykdytą pasirinkimą – priimtą krikštą ir pelnytą Lietuvos karaliaus karūną?*

J. Karpavičienė. Mindaugo laikas – tai Lietuvos „vakarėjimo“ pati pradžia. E. Gudavičius taikliai apibūdino Mindaugo politiką. Juk kada Mindaugas pradėjo megzti ryšius su Livonijos ordinu, t. y. „vakarėti“? Kai susikūrė prieš Mindaugą nukreipta koalicija. Iš pradžių Mindaugas pasiūlė

Tautvilą nužudyti. Lygiai taip buvo įprasta vikingų laikais. Nors Mindaugas buvo prastas taktikas, bet puikus strategas. Jis nepaprastai greitai susivokė susidariusiose aplinkybėse, nors informacijos sklaida juk buvo ribota. Mindaugas ne tik išsprendė iškilusias problemas, bet ir gavo daugiau nei maksimalią įmanomą naudą.

ML. *Pagoniškosios (gal tiksliau būtų vadinti gamtameldiškosios) valstybės vadovas priverstas krikštytis. Tapo karūnuotu karaliumi, Lietuvos karalystės kūrėju ir net užsitikrino atskirą bažnytinę provinciją, kurios vyskupas pavaldus tik pačiam popiežiui. Neįtikėtinas laimėjimas XIII a. viduryje. Lietuva tapo krikščioniškosios Europos istorijos subjektu.*

J. Karpavičienė. E. Gudavičius labai taikliai yra pastebėjęs: mes nežinome, ar Mindaugas tikrai norėjo būti krikščionis, nes neturime jo asmeninės nuostatos fiksuojančių šaltinių. Bet kad jis norėjo būti krikščionių karaliumi – tai neabejotina. Tai jau pasirinkimas.

Trys Jogailos privilegijos

ML. *Kiek ši pradėtoji strategija, kurios kertinį akmenį padėjo Mindaugas, XIV a. pabaigoje atsiliepi Jogailos ir Vytauto geopolitikoje? O gal pastarieji valdovai viską pradėjo iš naujo?*

J. Karpavičienė. Tais laikais dar nebūta Mindaugo atminties ženklų, kurie radosi kiek vėliau. Tas klausimas yra tirtas, ir tai visiškai atskira tema, kuriai būtų galima skirti atskirą pokalbį. O šio mūsų pašnekesio siekis – priėti prie Magdeburgo teisės ir panagrinti šio reiškinio sklaidą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Europos istorijos kontekste.

Vis dėlto grįžtant prie Jogailos ir Vytauto, galima neabejoti, kad genetinis Mindaugo laikų kodas dar buvo gyvas. Aukštojoje politikoje išmintingiau rinktis stiprų partnerį, o tam reikėjo gerai susivokti, kas yra anometiniai Rytų ir Vakarų pasauliai. Nors LDK teritorijoje lietuvių etninės žemės sudarė tik dešimtadalį viso ploto, didžioji dalis gyventojų buvo stačiatikiai, Lietuvos valdovai ryžosi valstybę pasukti krikščioniško Vakarų pasaulio link. Štai šiame sudėtingame kontekste Lietuvoje atsiranda Magdeburgo teisės reiškinys.

Dabar mes kalbame apie Jogailos vykdytą Lietuvos krikšto sociopolitinę programą, bet vargu ar Jogaila mąstė taip strategiškai. Egzistuoja aksioma (Juliušo Bardacho, Juozo Jurginio, Alfredo Bumblauskio ir kt.), kad valstybės krikšto kontekstas – tai ne tik konfesinis, bet ir Lietuvos socialinių bei politinių pertvarkų istorijos lūžinis momentas.

Ką daro Jogaila, kai 1386 m. vasarį su artimiausia aplinka priėmė krikštą Krokovoje ir vedęs Jadvygą buvo vainikuotas Lenkijos karaliumi? 1387 m. pradžioje grįžta į Lietuvą ir imasi valstybės krikšto akcijos. Per du mėnesius jis paskelbia tris privilegijas: būsimam Vilniaus vyskupui, katalikams bajorams ir Vilniaus miestui suteikiamos Magdeburgo teisės.

Ką tos privilegijos reiškia? Įtvirtinama bažnytinė žemėvalda ir dvasininkų luomas, katalikybei suteiktos valstybinės religijos statusas, proteguojami katalikai bajorai, o nuo 1387 m. kovo mėn. Vilnius įgyja savivaldos teisę.

ML. *Bet apie visa tai pokalbio tęsinyje.*

Bus daugiau.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Magdeburgo šv. Jono bažnyčia, kurioje vyko Aikės fon Reggov premijos teikimo ceremonija

MOKSLO ISTORIJA išlieka jungiamoji grandis tarp įvairių šalių ir kartų mokslininkų (3)

Pabaiga, pradžia Nr. 18

Baigiame pašnekesį su spalio 4–6 d. Vilniuje vykusio XXV Baltijos valstybių mokslo istorijos konferencijos svarbiausiais organizatoriais. Prof. habil. dr. Juozas Algimantas KRIKŠTOPAITIS – Lietuvos mokslo ir filosofijos istorijos bendrijos pirmininkas, XXV Baltijos šalių mokslo istorijos konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas, Baltijos valstybių mokslo istorijos ir filosofijos asociacijos prezidentas. Prof. habil. dr. Janis STRADINIS (Janis Stradiņš) – konferencijos organizacinio komiteto vicepirmininkas, Latvijos mokslo istorijos ir filosofijos asociacijos prezidentas, Latvijos mokslų akademijos tikrasis narys, Lietuvos mokslų akademijos užsienio narys. Prof. dr. Peteris MIURSEPAS (Peeter Mürsepp) – konferencijos organizacinio komiteto vicepirmininkas, Estijos mokslo istorijos ir filosofijos asociacijos prezidentas, Talino technikos universiteto profesorius.

Esama ir šiek tiek tokios vilties prošvaisčių

ML. Tęsiame pokalbį nuo vietos, ties kuria stovjome antrąjį pokalbio dalyje, kai profesorius Janis Stradinis suformulavo išvadą: dabartinė emigracijos banga pavojingiausia. Bent jau Latvijai ir Lietuvai, mažiau gal Estijai. Po dešimties metų ši emigracijos iš Baltijos šalių banga nenusilgys?

J. Stradinis. Manau, kad šis procesas dar bus aktualus.

J. A. Krikštopaitis. Arba taps visiškai neaktualus, nes visiems bus vis tiek...

ML. Tiek atbuksime nuo neišvengiamybės, kad bus vis tiek?

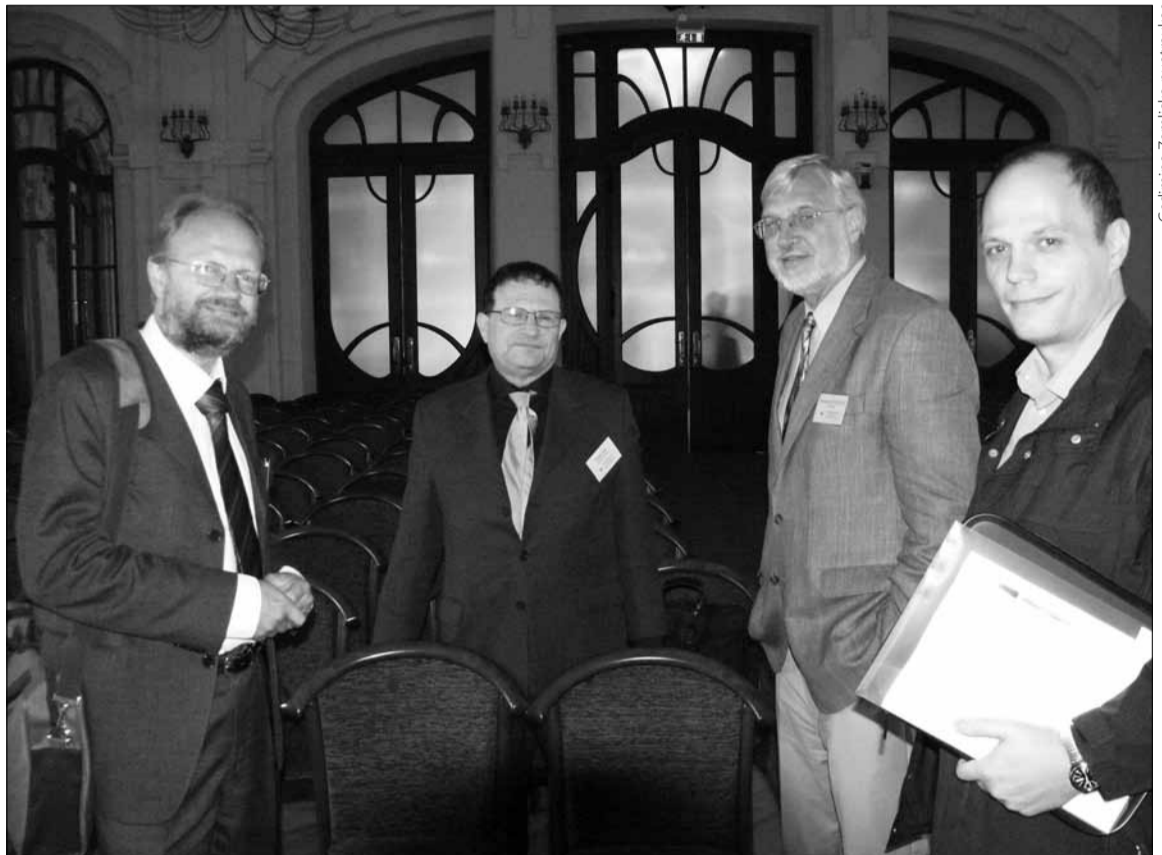
J. Stradinis. Internetas, skapas (Skype), kitos ryšio formos įgauna tokią galią, kad žmogaus buvimo vieta tampa nesvarbi. Jeigu kuris nors latvis mokslininkas gaus Nobelio premiją, tai tikrai ne gyvenantis ir dirbantis Latvijoje.

J. A. Krikštopaitis. Bendravimas elektroniniais kanalais, internetu naikina bendravimą tiesioginiu, natūraliu būdu. Tai greitina ir taip jau ryškų žmonių susvetimėjimą. Nyksta rašytinė dokumentacija, laišakai. Po kelių dešimtmečių istorikai neris archyvinės medžiagos, o užfiksuota ji internete pradings tarp informacijos šiukšlių. Žmonija naikina savo atmintį, individualumą, asmeninį tapatumą. Matyt, to jau nereikia desperatiškai pasauliškai civilizacijai smengant į nežinio prarają. O jei kalbame apie Nobelio premijas, tai reikia pripažinti, kad fundamentalūs atradimai ar pažinimo proveržiai yra galimi – bent jau gamtos mokslų baruose – tik didžiuliuose tyrimų centruose, kur sukaupia milijardus kainuojanti naujausia tyrinėjimų aparatūra.

P. Miursepas. Tartu universitete turime labai gero tarptautinio lygio mokslininką, biologą Martą Ustavą (Mart Ustav), gimusį 1949 m. Omsko srityje, Sibire. Jo darbai atitinka aukščiausius kriterijus, ir jei iš ko galima laukti pasaulinio įvertinimo, tai vienas pirmųjų estų toje gretoje – Martas Ustavas.

Estijoje per vakarinę televizijos programą „Dienos naujienos“ rodomi reportažai iš ciklo „Aktuali kamera“. Vyko jaunų žmonių apklausa, kitą pavasarį baigiančių gimnazijas. Pačių gabiausių žurnalistai klausinėjo, kur jie žada toliau mokytis, į kokius universitetus norėtų stoti. Atsakymai originalumu nenustebino: mėgins patekti į geriausius pasaulio universitetus, o baigę studijas įsivaizduoja, kad norės sugrįžti į Estiją. Kaip bus iš tikro? Yra pavyzdžių, kad kai kurie grįžo, bet ne daugelis. Vis dėlto nematau didelės dramos, nes kelias sugrįžti neuždarė. Pritariu akad. J. Stradiniui, kad šiuolaikinės ryšio priemonės visus mus labai stipriai susieja. Štai mano asmeninė patirtis.

Praėjusių vasarą buvojau savo gimtajame kaime Pietų Estijoje, sėdėjau miške ir kartu dalyvavau diskusijoje su

Plenariniam posėdžiui pasibaigus prof. Peteris Miursepas, prof. Robertas Budas (Robert Bud, Londonas), dr. Ramūnas Kondrotas ir svečias iš Vokietijos dr. Tobias Cheung

seminaro nariais, kurie buvo susirinkę Kanadoje, berods, Halifakse. Mano veidą, gavę per skaiptą, seminaro dalyviai projektavo į didelį ekraną, o jie patys

sėdėjo aplink stalą. Jie matė mane, aš – juos. Visas intelektualinis pasaulis taip sparčiai keičiasi, kad sunku suspėti.

J. A. Krikštopaitis. Taip, internetas kuria jo vartotojams patogią virtualią tikrovę; tad suprantama, kodėl jis tapo puikiu operatyvaus bendravimo būdu. Tačiau šis efektyvus žinių apskaitimo instrumentas žudo gyvojo pasaulio tikrovės pojūtį; jis taip pat yra ir gyvenimą formalizuojantis veiksnys, iškreipiantis žmogiškuosius ryšius. Galbūt dabar, kai taip sparčiai plinta emigracija, internetas šiek tiek lėtina neišvengiamą bendravimo su gimtuoju kraštu nykimą.

J. Stradinis. Šiuo atžvilgiu esu šiek tiek senamadiškas, bet ši užgrūvusi naujos emigracijos forma mums yra tam tikra prasme ir naudinga. Latvius pradeda vis geriau žinoti ir pažinti pasaulyje. Praėjusiais metais su žmona lankėmės Izraelyje, ten nemažai mano mokinių, buvusių studentų. Jie dirba mokslo srityje, neblogai pasireiškia. Ir, žinote, mes kartu šventėme lapkričio 18-ąją – Latvijos nepriklausomybės dieną. Susirinko gal 12 asmenų, tarp jų ir fakultetų dekanai. Bendravome latviškai ir rusiškai. Labai maloniai buvome priimti, pastebėjau, kad išvykėliai jaučia tam tikrą nostalgiją Latvijai ir Organinės sintezės institutui Rygoje, kuriame kartu dirbome.

ML. Jaučia nostalgiją Latvijai ar buvusiai Sovietų Sąjungai?

J. Stradinis. Įdomiausia, kad ne Sovietų Sąjungai, bet Rygai ir Latvijai. Dauguma tų išvykėlių Rygoje buvo disidentai, ne taip paprasta kai kuriems buvo išvykti, teko net badauti. Rygoje gyveno specifinė žydų publika. Vienas mano mokinių – Erikas Kupčo ligi šiol buvo Latvijos MA užsienio narys, dabar išrinktas tikroju nariu – akademiku. Eriko Kupčo pasiekimai išties įspūdingi. Jis dirba Oksfordo

universitete ir yra žymiausias vadinaamojo magnetinio slėnio specialistas. Branduolinio magnetinio rezonanso būdais tyrinėja virtualią skiriamąją gebą. Įdomu, kad jam tenka daugiau bendradarbiauti su Talino cheminės ir biologinės chemijos institutu, o ne su Rygos specialistais. Atvažiuoja ir į mūsų Organinės sintezės institutą Rygoje. Balotiravosi į Anglijos karališkąją mokslo draugiją, o tai aukšta klasė. Yra vienas iš potencialių kandidatų gauti Nobelio premiją. Tačiau branduolinio magnetinio rezonanso srities atstovai jau tiek kartų buvo apdovanoti Nobelio premija, kad dar vienam vėl gauti premiją nebus paprasta. Važinėja po visą pasaulį, bet ryšio su Latvija nepraranda, per Lyguo (latv. Ligo, arba Jonų šventė) šventę stengiasi atvykti pas savo gimdytojus ir brolių, gyvenančius prie Salduso miesto.

Taigi mokslo srityje šis emigracijos fenomenas nėra vien tik neigiamas reiškinys.

Kur susieis Grothusas, Eichvaldas, Stenderis ir Paro?

ML. Jeigu gerbiamieji profesoriai neprieštarautų, pamėginkime aptarti būsimąją Baltijos šalių mokslo istorijos konferenciją, nes latviai tikriausiai nekantraus ją surengti?

J. Stradinis. Nekantrausim surengti 2015 metais. Pagrindinė būsimos konferencijos tematika beveik aiški – tai „Mokslas ir visuomenė. Mokslo draugijų ir mokslų akademijų vaidmuo praeityje ir šiuolaikiniame pasaulyje“. Vieną išvažiuojamąjį posėdį siūlysiu surengti Jelgavoje, jis bus skirtas Kuršo literatūros ir meno draugijai. Ši mokslinė draugija seniausia dabartinės Latvijos teritorijoje.

ML. Lietuvos mokslo istorikams tai artima draugija, nes jos narys buvo pirmasis mūsų fizikochemikas Teodoras Grothusas iš Gedučių dvaro (Theodor Grothuss, 1785–1822), elektrolizės ir fotochemijos dėsnių atradėjas, testamentu užrašęs draugijai ir savo turtą.

Lietuvos etnokosmologijos muziejaus ekspozicijos fragmentas

Lietuvos etnokosmologijos muziejaus direktorius dr. Gunaras Kakaras savo stichijoje prie saulės laikrodžio; dešinėje – prof. dr. Vilija Grincevičienė ir dr. Violeta Apšegaitė

J. Stradinis. Visai teisingai, Grothusas dirbo savo motinos Gedučių dvare, o Jelgavoje Kuršo literatūros ir meno draugijoje skaitydavo pranešimus apie savo mokslinius tyrimus, 1818 m. skaitė ir savo garsų pranešimą „Apie cheminį šviesos ir elektros veikimą“. Paskelbė ir savo suformuluotą pirmąjį fotochemijos dėsnį, kurio esmė – fotocheminį kitimą gali sukelti tik medžiagos sugerti spinduliai. Jelgavoje savo mokslinį kelią pradėjo ir Karlas Eduardas Eichvaldas (Karl Eduard von Eichwald, 1795–1876).

ML. Zoologas, paleontologas, geologas Eichvaldas buvo vienas iš tų mokslininkų, kuris dirbo visose trijose mūsų šalyse – Latvijoje, Lietuvoje ir Estijoje.

J. Stradinis. Jelgavoje savo biografiją žodį sudarinėjo Johanas Frydrichas fon Reke (Johann Friedrich von Recke, 1764–1846), prisimintinas ir Listenės liuteronų pastorius Karlas Frydrichas Vatsonas (1777–1826), pirmasis tyrinėjęs baltų genčių istorinę geografiją. Jis labai išpūdingą pranešimą Kuršo draugijai perskaitė apie erdvę tarp Libavos ir Memelio (Liepojos ir Klaipėdos), pirmasis tyrė ir ten esančius piliakalnius. Manau, kad ir estams Karlas Vatsonas turėtų būti labai įdomus, nes 1819 m. Kuršo literatūros ir meno draugijoje surengė diskusiją, kokia kalba reikia mokytis iš baudžiavos paleistus valstiečius. Mat dalyje Latvijos teritorijos baudžiava buvo panaikinta anksčiau negu Rusijos imperijoje: Kuršo gubernijoje 1817 m., o Lifliandijos (Latvijos Vidžemė ir pietinė Estijos dalis) gubernijoje – 1819 metais. Vokiečiai tada pareiškė: „nereikia daugiau jokių latvių, tegu latviai virsta vokiečiais, todėl juos reikia mokytį vokiečių kalba“. Vis dėlto diskusijoje nugalėjo mintis, kad mokytis reikia gimtąja kalba. K. Vatsonas įkūrė

Dr. Algirdas Vincas Kanauka, prof. habil. dr. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir dr. Birutė Railienė

pirmą latvišką laikraštį. Taigi latvių tautinis atgimimas prasidėjo 40 metų anksčiau, negu ligi šiol buvo teigiama. Galima sakyti, kad nuo Vatsono šis latvių atgimimas ir prasidėjo.

Būtina prisiminti Žeimelyje gyvenusį Gothardą Frydrichą Stenderį vyresnįjį (1714–1796), liberalių pažiūrų pastorius. Tai štai visa tai ir norėtume prisiminti Baltijos šalių mokslo istorikų konferencijoje, kurią Rygoje ir Jelgavoje numatome surengti 2015 metais. Tie asmenys buvo savo meto mąstytojai, mokslininkai, todėl nusipelno, kad nebūtų pamiršti. Tie žmonės įkūrė vieną pirmųjų Latvijoje muziejų. Mūsų mokslo filosofų būrelis dabar latvių kalba leidžia naują filosofo Johano Georgo Hamano (Johann Georg Hamann, 1730–1788) biografiją, leido Imanuelio Kanto veikalų publikacijas. Kaip čia neprisimintus, kad I. Kanto pirmieji darbai buvo išspausdinti būtent Rygoje ir Mitavoje, t. y. Jelgavoje. Rygoje 1781 m. buvo

išspausdinta jo „Grynojo proto kritika“.

ML. Ar šis faktas sietinas su noru Jelgavoje įkurti universitetą ir pasikviesti čia dėstyti I. Kantą?

J. Stradinis. Sietina su kitu įvykiu. Reikalas tas, kad knygų leidėjas, su kuriuo pradėjo bendradarbiauti I. Kantas, persikėlė į Rygą. Tas leidėjas išspausdino ir pirmuosius Michailo

Lomonosovo darbus bei kitas vertingas knygas, tad Ryga tuo metu buvo tapusi gana ryškiu švietėjišku ir kultūros centru Pabaltijyje. Žinoma, negalima pamiršti ir Tartu universiteto nuopelnų. Šiandien puikų pranešimą apie Tartu universiteto rektorius 1802–1813 m. (su pertraukomis) fiziką Žoržą Frederiką Paro* (George Frédéric von Parrot, 1767–1852) perskaitė kolega P. Miursepas. Tik norėčiau priminti, kad Paro 1795–1801 m. dirbo Rygoje, buvo vadinamosios Lifliandijos visuomenei naudingos veiklos ir ekonomikos draugijos sekretorius, Mitavos (Jelgavos) universiteto profesorius, išliko lotyniškai parašytas toks jam išduotas dokumentas. Vėliau jis tapo vienu iš Dorpat (Tartu) universiteto atkūrimo 1802 m. organizatorių.

Pribrendo laikas prisiminti Andrėją Vezaliją

P. Miursepas. Jeigu latviai surengs XXVI Baltijos valstybių mokslo istorijos konferenciją 2015 m., kaip numatoma, tai mums, estams, XXVII konferenciją būtų logiška rengti 2017 metais. Kaip tik bus minimos Paro 250-osios gimimo metinės. Būtų puiki proga šiam įžymiam mokslininkui skirti tą

konferenciją, sukviesti jo mokslinės veiklos tyrinėtojus ir daug išsamiau išnagrinėti Paro veiklą Rygoje, Tartu ir Peterburge. Jis juk buvo Peterburgo mokslų akademijos akademikas, turėjo didelės įtakos Rusijos carams Aleksandrui I ir Nikolajui I. Žinoma, ir kitoms mokslo istorijos ir filosofijos temoms pakaks vietos.

J. Stradinis. Išties puiki mintis ir ją reikia įgyvendinti. Dar priminsiu, kad Medicinos istorijos muziejus Rygoje 2014 m. rengiasi paminėti anatomijos mokslo pradininko gydytojo Andrėjo Vezalijaus (Andreas Vesalius, 1514–1564) 500-ąsias gimimo metines. Jis pirmasis pradėjo tyrinėti žmogaus kūno sandarą, o 1543 m. išleido traktatą „Apie žmogaus sandarą“. Medicinos istorijos muziejuje yra saugomi kai kurie originalūs Vezalijaus darbai. Muziejininkai nori Latvijoje ta proga paskelbti žmogaus kūno metus. Manome, kad būtų galima Vezalijaus jubiliejų, tegu ir kiek vėluojant pažymėti ir mokslo istorikų konferencijoje, visai įdomu būtų surengti diskusiją „Žmogaus kūnas“.

Mes neatsitiktinai XXVI Baltijos valstybių mokslo istorijos konferenciją norėtume surengti 2015 m. pavasarį, nes Latvija tada pirmininkaus Europos Tarybai.

ML. Ką gi, palinkėsime tų konferencijų organizatoriams kuo geriausias sėkmės. O man lieka padėkoti visiems trims pašnekovams už užsakytas mintis, įdomias įžvalgas ir, žinoma, už ištikimybę mokslo istorijai.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

* Pateikiame tokią šio mokslininko pavardės ir vardų transkripciją, žinodami jo prancūzišką kilmę. Spaudoje galima rasti jo pavardės užrašymą vokiečių (George Friedrich Parrot) leidiniuose. Rusijoje išleistoje Brokhauzo ir Efrono enciklopedijoje jis vadinamas rusų fiziku, jo pavardė užrašyta Georg-Friedrich von Parrot. – G. Z. pastaba.

Mitologinis akmuo rudenį

Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (toliau – LMTA) Senatas skelbia viešą konkursą 4 (keturių) LMTA Tarybos narių pareigoms užimti: 3 (tris) Tarybos narius iš kandidatų atrinks LMTA Senatas, 1 (vieną) Tarybos narį – LMTA Studentų atstovybė.

LMTA Tarybos funkcijos yra nurodytos 2012 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XI–2152 patvirtintame Lietuvos muzikos ir teatro akademijos statute (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 81–4232).

Asmenys, pretenduojantys užimti LMTA Tarybos narių, kuriuos atrinka Senatas, pareigas, turi būti nepriekaištingos reputacijos, turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip 2 (dviejų) metų vadovaujančio darbo (įmonės, įstaigos ar organizacijos, jos filialo, atstovybės vadovo, jo pavaduotojo ar kito valdymo organo nario) patirtį švietimo, mokslo, kultūros, viešosios veiklos ar verslo srityje.

Asmenys, pretenduojantys užimti LMTA Tarybos nario, kurį atrinka Studentų atstovybė, pareigas, turi būti nepriekaištingos reputacijos, turėti aukštąjį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip 2 (dviejų) metų darbo patirtį švietimo, mokslo, kultūros, viešosios veiklos, nevyriausybinėse organizacijose ar verslo srityje.

LMTA Tarybos nariais negali būti kitos aukštosios mokyklos valdymo organų, administracijos ar akademinės bendruomenės nariai, išskyrus aukštosios mokyklos studentus, taip pat Respublikos Prezidentas, Seimo ir Vyriausybės nariai, politinio pasitikėjimo valstybės tarnautojai.

Tas pats asmuo turi teisę savo pasirinkimu dalyvauti tik konkurse į LMTA Tarybos nario, kurį atrinka Senatas arba kurį atrinka Studentų atstovybė, pareigas.

Skelbiamame viešajame konkurse norintys dalyvauti asmenys LMTA Personalo skyriui privalo pateikti šiuos dokumentus: užpildytą anketą dalyvauti viešame konkurse, asmens tapatybę patvirtinančio dokumento kopiją, aukštojo mokslo diplomo kopiją, trumpą gyvenimo ir profesinės veiklos aprašymą (CV), dokumentus, įrodančius pretendento darbo patirtį ir leidžiančius įvertinti jo atitiktį Tarybos nariams keliamiems reikalavimams.

Su Tarybos narių, nepriklausančių LMTA personalui ir studentams, atrinkimo ir skyrimo tvarka, taip pat LMTA Studentų atstovybės atstovo Taryboje, nepriklausančio LMTA personalui ir studentams, atrinkimo ir skyrimo tvarka darbo valandomis galima susipažinti LMTA Personalo skyriuje, adresu Gedimino pr. 42, Vilnius, 119 kab., arba LMTA interneto tinklalapio skiltyje „Svarbiausi LMTA dokumentai“.

Asmenų, norinčių dalyvauti konkurse užimti LMTA Tarybos nario pareigas, dokumentai turi būti įteikti LMTA iki 2012 m. gruodžio 17 d. 17 val. 00 min. Dokumentai priimami LMTA Personalo skyriuje, adresu Gedimino pr. 42, Vilnius, 119 kab.

Apie konkurso LMTA Tarybos narių pareigoms užimti laiką kandidatai į Tarybos narius bus informuoti asmeniškai elektroniniu paštu.

Telefonas pasiteirauti (8-5) 261 7839

SUSTOJĘS LAIKAS

■ Atkelta iš 5 p.

Nesu menotyrininkė. Tik eilinė parodų lankytoja, literatūroje ir mene ieškanti tautinio meno savitumo, jo grožio ir spalvų. Gražinos Vitartaitės kūryboje juos visada randu. Į dailininkės parodas visada einu kaip į šventę, susitikimą... su pačia Lietuva. Ir šioje jubiliejinėje parodoje ją sutikau, švytinčią mielomis akiai ir širdžiai lietuviškos, sulyrintos ir mitologizuotos gamtos spalvomis, jų deriniais, melodingu skambesiu. Įėjus į parodų salę, akis pirmiausia nevalingai prikausto dailininkės gimtinės spalvų auksinis švytėjimas paveiksle „Skęstantis vakaras Nevėžyje“ (2011). Ilgai stovėjau prie šio paveikslo, stengdamasi įminti šio švytėjimo unikalumo paslaptį. Iki šiol, išskyrus Archipo Kuindži paveikslą „Beržynėlis“, tokio švytėjimo niekur nebuvau mačiusi. Su dailininke Zita Mažeikaite svarstėme, kokia paslaptis šiame švytėjime paslėpta. Jos nuomone, tai talentingai parinktas ir harmonizuotas spalvų kontrastas, ko gero, reiškinys dailininkės kūryboje naujos krypties pavasarį.

Gamtos – žemės, medžio, vaisių, jūros – vertybė lietuvių pasaulėjautoje gyvavo šimtmečiais, buvo amžino gyvenimo simboliai. Kiekvieną pavasarį

Dailininkė Gražina Vitartaitė

vaismedžiai pražysta, duoda vaisius, rudenį numeta lapus, o kitą pavasarį vėl atgimsta. Taip tęsiasi amžinasis ratas. Su juo lietuvis personifikavo ir savo gyvenimą. Vinco Krėvės apsakyme „Skerdžius“ pagrindinis veikėjas Lapinas samprotauja: „nukirsti tokį

medį (Grainio – O. V.), vis tiek kaip žmogų užmušti“. Kai liepą jos savininkas nukirto, neatlaikė senolio širdis ir jis mirė. Gamtos mirtis reiškia ir žmogaus mirtį. Vandos Juknaitės „Šermenys“ – savotiškas rekviam Lietuvos kaimui ir jo etnokultūrinėms vertybėms, šimtmečiais puoselėtomis mūsų tėvų ir protėvių. Dabartinis Lietuvos žmogus prarado ryšį su gamta. Jam tai jau nėra vertybė. Nėra vertybė ir lietuviybė, mūsų tautinė kultūra. O jos gelmėse – ta pati gamta. Todėl šiandien lietuvių tautai ir yra taip sunku. Taip ir bus, jeigu ji neatsigręš į Mo-

tiną Žemę, neprisiglaus prie jos širdies, neišgirs jos puoselėtų Tautos vertybių šauksmo. Dailininkė Gražina Vitartaitė savo kūryboje liko joms ištikima, o savo paveikslais ir parodomis Tautos vertybes gaivina.

KALBA IR POEZIJA

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS – LIETUVIŲ KALBOS RITERIS

Spausdiname prof. hab. dr. Arnoldo Piročkino pranešimą skaitytą Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos su rengtoje jubiliejinėje konferencijoje „Demokratija – Reformacija – Tauta – Valstybė“.

Arnoldas PIROČKINAS

Kada 1992 m. viename interviu Justinas Marcinkevičius buvo paklaustas, kurį gyvenimo etapą jam norėtų pakeisti ar net išbraukti, poetas atsakė: „Turėčiau ką išbraukti savo biografijoje, jei tai būtų galima. Tai būtų mano ankstyvosios kūrybos laikotarpis, pirmasis eilėraščių rinkinys „Prašau žodžio“.

Tikriausiai jo nepasitenkinimą to laikotarpio kūryba sukėlė joje atsispindintis paviršutiniškas požiūris į Lietuvos vyksiančius procesus. Tačiau tai nagrinėti palikime labiau kvalifikuotiems poeto kūrybos ir apskritai pirmojo pokarinio dešimtmečio literatūros vyksmo tyrėjams. Mums, mūsų menamai temai – Justino Marcinkevičiaus santykio su lietuvių kalba problemai – labai svarbus tame interviu einantis antrasis sakiny: „Manau, kad mano asmeninis Sąjūdis prasidėjo nuo 1964 m., nuo poemos „Donelaitis“ (J. Marcinkevičius. Tekančios upės vienybė. – Kaunas: Spindulys, 1995. – P. 333). Sakinys rodo, kad poetas su šia poema išėjo į tą kelią, kuris atvedė jį į nacionalinio, t. y. tikrai tautinio, rašytojo aukštumą. Tikrai tautinis kūrinys ne tas, kuris savo kūryboje užsima išradinga lietuvių kalbos ekvilibristika, bet tas, kuris giliai suvokia ir sprendžia savo meto tautai kylančias grėsmes. Kaip tik tokiam tikslui septintajame dešimtmetyje subrendo Justinas Marcinkevičius. Tų grėsmių tada išryškėjo daug. Tarp jų poetas įžvelgė taip pat grėsmę lietuvių kalbai: poema „Donelaitis“ buvo pirmasis Justino Marcinkevičiaus viešas aktas, kuriuo stoji ginti gimtosios kalbos, stiprinti jos meilės lietuvių širdyse.

Rašyti poemą „Donelaitis“ poetą paskatino rengiamasis 1964 m. minėti Kristijono Donelaičio gimimo 250-ųjų metų. Idėja, kuriuo aspektu atskleisti lietuvių grožinės literatūros pradininką, jos klasiką, galėjo duoti labai atidus K. Donelaičio raštų ir tos epochos apmąstymas. Šią prielaidą patvirtina poemos septintajame skyriuje „Donelaitis ir mes“ esantis moto – citata iš 1749 m. metrikų knygoje esančio poeto ranka padaryto įrašo, kuriuo ragina: „Mano įpėdini, tegul tavo sūnūs... laiku išmoka gerai lietuviškai.“ Kaip gražiai ši citata siejasi su skyriaus antrašte „Donelaitis ir mes“! Argi tie „mes“ neturėtų pagalvoti, jog ir jiems dera gerai išmokyti savo sūnus lietuviškai?

Paskatų bus ypač teikusi K. Donelaičio poema „Metai“. Kas atidžiai ją skaitė, tam turėjo į akis kristi, jog joje aukštinama lietuvių kalba – branginama ir ja gėrimasi.

Neabejotina, kad J. Marcinkevičių atsidedi poeto ir gimtosios kalbos santykiui paskatino ir Salomėjos Nėries eilėraštis „Donelaitis“. Neatsitiktinai abiejų kūrinių pavadinimai tapatūs. O svarbiausia, kad J. Marcinkevičius savo poemos pirmajam skyriui davė moto iš S. Nėries eilėrašči:

*Priešas kirto kumštį geležinėm,
O jisai kalbos gimtosios gražumui.*

Daugiau akstinų gvildinti K. Do-

nelaičio svarbą lietuvių kalbai tuomet lyg ir nebuvo. Kai perleidi akimis 1964 m. sausio 16–17 d. vykusioje Mokslų akademijos konferencijoje skaitytus pranešimus, kyla įspūdis, kad šis klausimas sąmoningai ar nesąmoningai liko neaktualizuotas. J. Marcinkevičius vienintelis poema „Donelaitis“ praturtino, nors to tada ir paskiau niekas nekėlė, viso jubiliejaus paletę labai ryškia ir prasminga spalva.

Kai kalbame apie S. Nėries eilėrašči „Donelaitis“ galimą poveikį J. Marcinkevičiui, nenorėtume sukelti įspūdžio, jog čia būtų epigoniško sekimo. Sugretinę abu kūrinius, nesunkiai pastebėsime esminių skirtumų. S. Nėriai XVIII a. poetas – tik savo meto kovotojas dėl lietuviškumo kryžiuočių pavergtame, o dabar jų palikuonių valdomame lietuvių krašte. Poeto ginklas – jo kalba. Tuo tarpu J. Marcinkevičius jį, nenutylėdamas, kad jo gyventa prieš pustrėčio šimtmečio, sudabartina, tarsi perkelia į mūsų laikus:

*Do-ne-lai-tis!
Klausyk, skamba kaip varpas.
Done-laitis!
Klausyk, skamba kaip kardas.
Donelaitis!
Klausyk, skamba kaip arklas.*

J. Marcinkevičiaus poemos vaizdinių audinys labai sudėtingas, spalvingas, atspalviai nepaprastai niuansuoti. Palikę šiuos dalykus nagrinėti kitiems, šiuo kartu norime dar viena ištraukėle parodyti, kaip poemoje suartinamas K. Donelaitis su dabartimi: kaip jis suprantamas ar turėtų būti suprantamas mūsų:

*Įsivaizduojam jį
kaip naują stogą,
Kurio pašelmeny
Pakibę žodžiai – dalgiai.
Suprantam jį
kaip duonos stogą,
O girdime kaip raginimą:
„Valgykit!
Ir tapkite varpais.
Ir gauskit.
.....
Jūs būkit arklais.
Į kiekvieną vagą
Įsmeikit žodį –
Spindintį noragą.*

Po „Donelaičio“ J. Marcinkevičius toliau plėtojo tėvynės Lietuvos atsparos kylančią grėsmę temą. Galingas valstybės aparatas, nukreipiamas visagalės partijos, nedviprasmiškai emė proteguoti rusų kalbą. Buvo laukiama, kada kurią dieną bus paskelbta apie jos, kaip vienintelės administracinės ir viešojo gyvenimo priemonės, įvedimą. Pagaliau tam nereikėjo nė dekretų: visa šalies sankloda stūmė mažųjų tautų kalbas į pašalį. Mūsų poetas negalėjo būti abejingas tokiai tendencijai ir savo priemonėmis stengėsi stiprinti tautiečių meilę gimtajai kalbai. Tik nesilpstanti meilė, rodėsi, liko vienintelė atsvara kovoje dėl kalbos išlikimo. Tautai liko taip maža ginklų, ir meilė kalbai buvo vienas iš nedaugelio likusių. Kas ne kas pasakys, kad tai menkas ginklas. Į tai galima atsakyti J. Marcinkevičiaus žodžiais iš poemos „Pažinimo medis“: „... tačiau ar duota pasmerktiesiems rinktis?“

1966 m. J. Marcinkevičius parašo, o 1961 m. almanache „Poezijos pavasaris“ paskelbia eilėrašči „Dainuojau Lietuvą“. Jame du posmeliai, kuriuose poetas iškelia Lietuvos, jo paties ir kartu visos tautos ryšį su kalba. Viename jis kreipiasi į Lietuvą:

*Atsidaryk man, atsiverk man
visom širdim – kaip šaltiniu,
leisk pažūrėt į šitą versmę
gyvos kalbos, gyvų žmonių!
O visą eilėraščių jį baigia įspūdingu
apibendrinimu:
Kalbuos per vandenį, per duoną,
per orą, ugnį, per medžius.
Girdžiu iš visko, kas man duota,
jus – kaip lietuviškus žodžius.*

Išskirtinai subtiliai J. Marcinkevičius susieja tėvynę Lietuvą, kalbą ir save eilėraštyje be pavadinimo. Tikriausiai jis visiems gerai žinomas, ne vieno gal net atmintinai mokamas. Bet vis dėlto perskaitykite dar kartą, kaip jis skamba:

*Tai gražiai augino
laukas, pieva, kelias, upė,
tai gražiai už rankos vedė
vasaros diena ilga.*

*Tai gražiai lingavo girios,
uoğu ir gegučių pilnos,
tai gražiai saulutė leidos
atišėlį nešdama.*

*Tai gražiai skambėjo žodžiai:
laukas, pieva, kelias, upė.
Tai gražiai iš jų išaugo
vienas žodis: Lietuva.*

Taip parašė poetas 1974 metais. Paskaitęs ar išgirdęs tokį eilėrašči, gali tik skėstelėti rankomis: komentuoti jį jauties bejėgis. Nebent verta atkreipti dėmesį, kad porą kartų kartojami žodžiai *laukas, pieva, kelias, upė*, išskyrus paskutinį, sutampa su Jono Aisčio eilėrašči „Peizažas“ pirmąja eilute: „Laukas, pieva, kelias, kryžius“. Argi tai atsitiktinumas?

Po metų poetas sukuria eilėrašči „Kalba“. Skirtingai nuo prieš tai cituoto, šio nuotaika kita, rūstesnė, net skausminga:

Kalba
*Vedė, palikdama,
peizaže ir istorijoj pėdas.
Iš motinų lūpų išdygo
ir mumyse pasisėjo.*

*Koks džiaugsmas pašaukti medį,
kalną, ežerą, upę!
Ačiū, kartoju, ačiū
už žodžio skonį burnoj.*

*O kartais ji stovi,
juoda skara apsigobus,
prie pustuščio
prūsų kalbos kapo.*

*Sunku ir tylėti,
ir verkti.*

1975–1976 m. J. Marcinkevičius kūrė, kaip jis pavadino, trijų dalių giesmę „Mažvydas“. Šioje „giesmėje“ yra ir „posmas“ apie lietuvių kalbą – karšto ir skaudaus Mažvydo pokalbio su Vilentu scena. Pirmųjų lietuviškų knygų autorius išlieja pusbroliui abejones dėl savo darbų prasmingumo: juos įvardija kaip Sizio akmenį. Ir vis dėlto, atvėręs širdyje susikaupusius skaudulius, jis galiausiai sako:

*Aš grumsiuos dėl kiekvieno žo-
džio... Kelsiu,
Laikysiu, stumsiu, risiu jį į kalną,
Kaip tas Sizifas akmenį... O galgi
Tasai akmuo Sizifui – ne baismė,
O laimė? Ne kančia – o džiaugsmas? Gal
Be to akmens gyvenimo nebūtų...*

Veikiausiai šioje scenoje išreikštos Mažvydo mintys ir dvejonės – J. Mar-

cinkevičiaus svarstymų atgarsis 1967 m. Paryžiuje vykusio pokalbio su, kaip jis pats sakė, „tuometinės intelektualinės Europos viršūne“ rašytoju ir filosofu Žanu Poliu Sartru (Jean Paul Sartre). Šį pokalbį poetas yra aprašęs „Dienoraštyje be datų“ ir išdėstęs 2010 m. interviu, duotame Aurimui Švedui (abu žr. J. Marcinkevičius. Dienoraščiai ir datos. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011. – P. 174–176, 410–411). Žymusis prancūzas airių rašytojo Džeimso Džoiso (James Joyce), rašiusio anglų kalba, pavyzdžiu patarė savo jaunajam pokalbininkui rašyti kuria didžiaja kalba – anglų, prancūzų arba rusų... Mažos tautos kalba neatveria kelio į pasaulinę literatūrą. Kaip minėtame interviu prisipažino mūsų rašytojas, tai jį labai sukrėtė. Bet nepalaužė: gimė garsusis J. Marcinkevičiaus apsisprendimas: „Aš renkuosi lietuvių kalbą. Aš jau seniai ją pasirinkau. Nesuprantamas man išėjimas iš tautos likimo“ (ten pat, p. 176).

Savo pasirinkimą 1976–1979 m. J. Marcinkevičius patvirtino keliais mediaciniais eilėraščiais: „Kad giedočiau tave“, „Tas žodis“ ir „Kalbos namai“.

Praėjus 15 metų po poemos „Done-laitis“, Lietuva surengė bene didžiausią kultūros ir mokslo šventę – Vilniaus universiteto 400 m. įkūrimo jubiliejų. Į šį nepaprastą jubiliejų mūsų poetas atėjo ne tuščiomis rankomis: padovanojo savo Almae Matri poemą „Pažinimo medis“. Visuomenė ją priėmė kaip įprastinį jubiliatui skiriamą kūrinių, kitaip sakant, sveikinamąjį raštą – adresą. Tačiau J. Marcinkevičius nebūtų J. Marcinkevičius, jei būtų tenkinęs banaliomis bendrybėmis ir nebūtų radęs išimtinai reikšmingų bruožų universiteto istorijoje. Šiame kūrinyje jis nubrėžė skausmingą lietuvių kalbos būklę Lietuvos širdyje Vilniuje įkurtame mokslo židinyje. Šis poemos bruožas kažin kaip liko lyg nepastebėtas, o gal neišryškintas, o gal net apeitas tiek jubiliejaus dienomis, kai plačiai kalbėta apie Vilniaus universiteto reikšmę Lietuvai, tiek ir po to, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę. Matyt, prie to prisidėjo poeto savotiškas kalbos temos „maskavimas“: kaip ir poemoje „Donelaitis“, ji pridengta pirmojoje K. Donelaičio, o šioje – Vilniaus senųjų universitetų, jo asmenybės.

Jau vien prieš epigrafu paimtą citatą iš Biblijos „Buities knygos“ einanti poeto dedikacija, kam skiriama poema, kelia mintį, jog čia bus kalbama apie lietuvių kalbą:

*Tiems žmonėms, žodžio stogą kė-
lusiems,
Toms knygoms, mūsų lopšį supu-
sioms.*

Ši dedikacija, tarsi Ariadnės siūlas vesdama mus per sudėtingą poemos vaizdinių labirintą, atsiskleidžia antroje giesmėje „Vivat Academia!“, kur priename prie 1579 m. rudenį vykusių Vilniaus akademijos ir universiteto iškilmių epizodo:

*Iškilmingiausioj tyloje staiga
kažkoks Vaikelis, laikomas ant rankų,
lietuviškai ir garsiai tarė: „Mama,
ir aš ten noriu!“*

Poetui Vaikelis ne figurėlė kūriniui pagražinti: Vaikelis rašomas didžiaja raide. Tad turbūt nesuklysim, jei sakysime, kad čia turime lietuvių kalbos įvaizdį. Tam Vaikeliai, aišku, dar nėra vietos universitete, ir vis dėlto jo noras būti jame nedingo. Poetas apie tai pats pasako tokiais žodžiais:

*Bet Vaiko balsas liko. Iš to kiemo
jau nieks jo negalėjo išvartyti.
Kaip gebėnė kabinosi už sienų,
prie lango stiebėsi ir žiūrėjo smalsiai,
kas dedasi tenai: aš irgi noriu.
Vaikelio balsas! Kartais iš tikrųjų
jam pasisekdavo prasmukt į vidų.
Išeidavo jau šviesdamas iš ten.*

Tolesnis Vaikelio kelias į Universitetą vaizduojamas trečiajame skyriuje „Valerijono bursa“. Bursa – tai vidurinių amžių universiteto bendrabučiai vargingiausiems studentams. Vilniuje jos steigėjas buvo vyskupas Valerijonas Protasevičius (Walerian Protaszewicz Suszkowski), todėl bursa vadinta jo vardu. Lietuvių gyvenimas toje bursoje nebuvo saldu, o universitete jie dažnai susidurdavo su lenkų profesorių priešikumu (apie tai žr.: Ks. Ludwik Piechnik S.J. Początki Akademii Wileńskiej. 1570–1599. – Rzym, 1984. – P. 114).

Nepagrįstą, išankstinį Universiteto vadovybės nepasitikėjimą lietuviams studentams mini ir J. Marcinkevičius, taip perteikdamas vyskupo Valerijono nuomonę:

*Litvinai, sako, kur vargingesni,
galės čionai miegoti, misti, melstis,
lankyti Akademiją už dyką,
kad, viešpatį pažinę, jį paskui
kitiems parodytų. Litviną, sako,
prie knygos ir prie dievo tik su duona
ir lašiniiais prisauksi.*

Tačiau vyskupo spėjimas nepasitvirtino: kai žinia apie bursą pasklido, bursa „bematant prigūžėjo“. Rudenį tarp atvykusiųjų buvo iš Vaikelio išaugęs Jaunuolis. Jo, kaip ir kitų, neišgąsdino nė gelda su mirkstančiomis ryšk-tėmis; aiškūs požymis, koks režimas laukia... Jaunuolį „apkabina Vilnius“, „Ir ima ošti virš jaunos galvos / platus ir aukštas „Pažinimo Medis““.

Praėjus ne vienas dešimtmetis, kol iš tos vargingos bursos („Ak, bursa, / vilčių lopšy, pilkasis Vilniaus žvirbli! / Po stogu šiaudiniu tu išperėjai / ne vieną čiulbantį lig šiolei žodį, / pirmuosius pasišventėlius išleidai į vargo ir tamsos pažnyčią. Ačiū! –“) pakilo kalbos darbininkų. Iš jų ryškiausias – Konstantinas Sirvydas (poetas rašo senovišką pavardę – Širvydas), kurio kruvinas darbas lietuvių kalbai ir tragiška baigtis vaizduojama ketvirtajame skyriuje „Paskutinis Širvydo pamokslas“.

Sėdėdamas zakristijoje, jis skaudžiai apmąsto savo susikirtimą su rektoriumi dėl parašytos gramatikos leidimo:

*Tai vis dėl tos gramatikos – kiek metų
planavo, aiškino, įrodinėjo,
o rektorius nukirto šryt: ne.*

Savo atsakymą rektorius grindė tariamai lėšų trūkumu, bet iš tikrųjų pridengė giliai slepimą motyvą:

*(.....) kuo greičiau
nukirsim tą kalbos negyvą šaką,
jau nenešančių vaisių, – tuo geriau
bus,
reverandissime, valstybės medžiui.*

Nesėkmingo pokalbio ir skaudžių apmąstymų įtampa Sirvydą paveikė tiek, kad seniai kūną varginusi liga nutraukė gyvenimo giją: „iš burnos prapliupo kraujas“, kuris

*kaip gyvas nuvingiavęs grindimis,
sustojo prie nukritusio Žodyno
ir kiek palaukęs įžengė į jį.*

Bus daugiau

Kunigaikščių RADVILŲ minėjimas Dubingiuose

Dubingių piliavietė – vienas reikšmingiausių objektų Lietuvos istorijoje. Ji – ne tik vienas svarbiausių kovos su kryžiuočiais taškų, bet ir glaudžiai susijusi su faktiniais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovais – Radvilomis ir yra šios garbingos giminės laidojimo vieta.

Radvilos, nors ir valdydami daugybę miestų ir rezidencijų, būtent Dubingius pasirinko kaip vieną iš laidojimo panteonų. Tad Dubingiuose, buvusios evangelikų reformatų bažnyčios vietoje, 2004–2007 m. antropologai, istorikai, menotyrininkai ir archeologai bendromis pastangomis identifikavo aštuonių Radvilų giminės atstovų palaikus: Mikalojaus Radvilos Juodojo (1515–1565), jo žmonos Elžbietos Šidloveckos Radvilienės (1533–1562), Mikalojaus Radvilos Rudojo (1512–1584), jo sūnaus Mikalojaus Radvilos (1543–1589) ir marčios, antrosios M. Radvilos žmonos Sofijos Elenos Hlebovičaitės (?–1583), vaikaitio Jonušo Radvilos Rokošininko (1579–1620), mažamečio Kristupo Radvilos Perkūno sūnaus Mikalojaus (1575–1577) ir jo motinos, pirmosios K. R. Perkūno žmonos Kotrynos Anos Sobkovnos (?–1578) palaikus.

Radvilos buvo pati galingiausia Lietuvos didikų giminė, o jų šlovės viršūnė buvo XVI a., kai gyveno Mikalojus Radvila Juodasis ir Mikalojus Radvila Rudasis. Radvilų giminė darė įtaką valstybės politiniam ir kultūriniam gyvenimui ir visada kovojė už Lietuvos valstybingumą išsaugojimą ir stiprinimą, prieštaravo Liublino unijos sudarymui. Nė viena didikų giminė nėra davusi valstybei tiek žymių ir garsių valstybininkų – iš jų giminės buvo kilę Lietuvos kancleriai, etmonai, Vilniaus vaivados, aukščiausias Lietuvos valstybės pareigūnai. Iš Radvilų giminės kilo 37 vaivados, 22 kancleriai,

maršalkos, etmonai, iždininkai, viena karalienė (garsioji Barbora Radvilaitė) ir daug kitų svarbių pareigūnų. Radvilų giminė davė tris vyskopus ir vieną kardinolą (Jurgis Radvila, 1583–1600). Su Radvilų giminės globojamos Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčios statyba siejama baroko pradžia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Mikalojus Radvila Juodasis, perėjęs į evangelikų reformatų tikėjimą, padėjo šalyje šalia katalikų įsitvirtinti Evangelikų Reformatų Bažnyčiai, kuri išliko iki mūsų dienų.

2012-ieji paskelbti kunigaikščių Radvilų minėjimo metais. Lietuvoje šiandien yra apie 8 tūkst. evangelikų reformatų tikėjimą išpažįstančių žmonių dvylikoje parapijų, kurių didžiausia yra Biržuose. Evangelikams reformatams jau tapo gražia tradicija, prasidėjus rudeniu susirinkti Dubingiuose. Rugsėjo 8 d. evangelikai reformatai iš Vilniaus, Panevėžio ir Kėdainių parapijų susirinko į paskutinę šių metų kapinių šventę Dubingiuose. Ja paminėti kunigaikščiai Radvilos. 2009 m. rugsėjo 5 d. Dubingių evangelikų reformatų bažnyčios kriptoje atgulė didikų Radvilų palaikai. Šiose perlaidojimo iškilmėse dalyvavo gausus evangelikų reformatų būrys iš visos Lietuvos, svečiai iš broliškų bažnyčių Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, JAV. Po metų reformatai vėl rinkosi į pamaldas prie Dubingių evangelikų reformatų bažnyčios kriptos paminėti Lietuvos didikų Radvilų atminimo.

Radvilų minėjimo pamaldas laikė generalinis superintendentas kun. To-

mas Šernas ir Vilniaus parapijos klebonas kun. Raimondas Stankevičius. Pamaldos prasidėjo šiais gen. superintendente T. Šerno žodžiais: „Šioje ypatingoje vietoje, kur istorija susilieja su dabartimi yra gera vieta patikrinti, kokie esame krikščionys, kokie esame reformatai. Savo kasdienybėje turime gyventi su Dievo žodžiu. Ką bedarytume turime prisiminti didžiulius šaknis, kurios kyla iš Dievo žodžio ir ateina per reformatų, per didikų Radvilas“.

Neretam evangelikui reformatui Dubingiai yra ne vien tik kvapą gniauziantis piliakalnis, bet ir įstabi vieta, kurioje gyvena mūsų tikėjimo broliai ir seserys.

„Šiandien susirinkome į paskutinę šiais metais evangelikų reformatų

yra palaidoti šiame piliakalnyje. Minime kiekvieną dorą Viešpaties amžinybėn iškeliausių tikėjimo brolių ir seserį. Viešpaties akyse svarbiausi ne žemiški žygiai, turtai, ne jų kiekis, bet tikėjimo tyrumas. Šiandien pirmiausia minime didikus Radvilas, kurie daugumos sąmonėje tapatinami su didžiausiais dvarais, begale turto, karo žygiais. Tačiau norėčiau pabrėžti žymiai svarbesnes Radvilų vertybes. Tai yra tikėjimo tvirtumas ir dvasios

Vilniaus evangelikų reformatų parapijos klebonas Raimondas Stankevičius ir generalinis superintendentas Tomas Šernas laiko Radvilų paminėjimo pamaldas

Šių dienų evangelikai reformatai

kapinių šventę. Jau tapo gražia tradicija kasmet vykti mums visiems į Dubingius ir prisiminti didžius valstybės vyrus ir moteris, mūsų tikėjimo brolius ir seseris, faktinius Lietuvos valdovus didikus Radvilas. Minime juos, tačiau nepamirštame ir tų, kurie

stiprybė. Savo gyvenime jie vadovavosi Dievo žodžiu. Taip jie tapo didikų pavyzdžiu kiekvieno dorą reformato širdyje“, – sakė Vilniaus parapijos klebonas kun. R. Stankevičius.

Piliakalnyje ilsisi ne tik didikai Radvilos, bet ir apie 200 žmonių pa-

laikų, rastų archeologinių tyrimų metu. Minėjime taip pat dalyvavo Vilniaus universiteto archeologai prof. habil. dr. Albinas Kuncevičius ir doc. dr. Rimvydas Laužikas. Specialistai visus susirinkusius pakvietė į šiais metais liepos 6 d. duris atvėrusį Radvilų rūmų muziejų. Archeologai pasakojo, su kokiais iššūkiais jiems teko susidurti atliekant archeologinius tyrimus, ką pavyko jų metu rasti, taip pat, kad Radvilų rūmuose gyvena viena gražiausių to meto Europos moterų Barbora Radvilaitė, tapusi ilgesio kupinus laiškus mylimajam Žygimantui Augustui.

Džiugu, jog ši iškilė giminė lieka neužmiršta ir yra gyva šiandien tarp mūsų. Radvilų kripta masina užkopusius į didingą Dubingių piliakalnį šiais žodžiais: „Keleivi, sustok trumpam ir susimąstyk, kokia didybė ilsisi šioje vietoje. Tai Radvilos“, – primena antkapiniame paminkle iškalti žodžiai.

Viktorija Liauškaitė

Atsigręžta į knygotyros mokslo kūrėjus: tarptautinė mokslinė konferencija

Tomas PETREIKIS
Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto doktorantas

XI amžius, pasauliui atnešęs aukštą visuomenės išsilavinimo lygį, liudija apie spartų mokslo raidos etapą. Dėl šių procesų formuojasi naujos disciplinos, savaip kreipiančios mokslo vagą. Komunikacijos ir informacijos mokslai, užgimę humanitarinių ir socialinių mokslų sankirtoje, dabar formuojasi kaip savarankiška mokslų sritis. Šioje srityje savo branda ir giliomis tyrimo tradicijomis Lietuvoje išsiskiria knygotyra, kodikologija, dokumentotyra ir mediotyra, kompleksiskai susitelkusi Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete. Informacijos ir komunikacijos reiškinį mokslinių tyrimų poreikis, naujų tarpdisciplininių tyrimų krypčių ir mokslinių disciplinų radimasis skatina iš naujo pažvelgti į jų istoriją, įvertinti pasiekimus, numatyti raidos perspektyvas. Visi mokslai savo raidą sieja su kertinių mokslo kūrėjų vaidmeniu. Jų paieškos ir atradimai, teorijų perkainojimai yra nuolatinė mokslo istorijos raidos paspartis. Šie metai Lietuvos knygotyrai žymi dvi svarbias datas: prof. Levo Vladimiro-

vo 100-ąsias ir prof. Vandos Stonienės 80-ąsias gimimo metines. Jos ir nulėmė knygotyros konferencijos turinį.

Tradicinėje 21-oje tarptautinėje mokslinėje knygotyros konferencijoje, vykusioje rugsėjo 27–28 d. Lietuvos mokslų akademijos Mažojoje salėje, buvo atsigręžta į mokslų kūrėjų vaidmenį formuojantis Komunikacijos ir informacijos mokslams, susijusiems su dokumentine komunikacija. Konferencijos rengėjų – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto ir Lietuvos mokslų akademijos (toliau – LMA) Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus – pasirinkta tema „Mokslo kūrėjai“ yra aktuali ir pribrendusi apmąstymams.

Išskirtinis 2012 m. konferencijos bruožas – naujas konferencijos programos formatas ir užsienio pranešėjų iš įvairių šalių gausa. Konferencijos metu savo įžvalgomis ir patirtimi dalijosi 25 pranešėjai iš Lietuvos ir užsienio šalių. Pranešimus skaitė užsienio svečiai: prof. dr. Leslė Hausam (Leslie Howsam, Kanada), prof. habil. dr. Krzysztof Migońis (Lenkija), habil. dr. Natalija Lelikova (Rusija), prof. dr. Mirna Viler (Willer, Kroatija), prof. dr. Tuija Laine (Suomija), prof. dr. Tiiu Reimo (Estija),

prof. dr. Viesturas Zanderas (Viesturs Zanders, Latvija), doc. dr. Ilka Miakinenas (Mäkinenas, Suomija), doc. dr. Larisa Dovnar (Baltarusija), doc. dr. Aile Mioldre (Möldre, Estija), Ilmaras Varo (Vaaro, Estija), Jana Dreimane (Latvija), Lilija Limane (Latvija) ir Marijana Tomić (Kroatija). Užsienių šalių kolegų mokslinės komunikacijos ir patirties judėjimas praturtina vietos tyrėjų pažinimą, suteikia naujų žiūros kampų, brandina tarptautinių tyrimų galimybes ir išryškina Vilniaus universiteto, kaip Baltijos regiono komunikacijos ir informacijos mokslo centro, svarbą.

Plenarinius pranešimus skaitė prof. L. Hausam iš Vindzoro universiteto (Kanada) ir prof. K. Migońis iš Vroclavo universiteto (Lenkija). L. Hausam tarptautinės Autorystės, skaitymo ir leidybos istorijos bendrijos (Society of the History of Authorship, Reading and Publishing (SHARP)) prezidentė, nagrinėjo knygos istorijos kaip savarankiškos tyrimų disciplinos raidą Vakarų mokslo tradicijoje. Profesorė pasidalijo įžvalgomis ir patirtimi apie knygos istorijos dėstymą Kanadoje. Ji taip pat buvo maloniai nustebinta Baltijos ir kaimyninių šalių mokslo pasiekimais. Prof. K. Migońis mokslotyriniu aspektu detalai pristatė savo įžvalgas akcentuo-

damas Prancūzijos ir Rusijos mokslo kūrėjų indėlį į savarankiško knygotyros mokslo atsiradimą ir plėtrą.

Prof. T. Laine iš Helsinkio universiteto auditorijai pristatė knygos istorijos raidą Suomijoje nuo XVIII a. iki dabar. Išsamiai kalbėta apie ištakas, siejamas su praktine bibliografija. Doc. L. Dovnar iš Baltarusijos kultūros ir menų valstybinio universiteto išryškino žymaus baltarusių veikėjo Vaclovo Lastauskio įnašą į baltarusių knygos istoriją. Habil. dr. N. Lelikova iš Rusijos nacionalinės bibliotekos Sankt Peterburge savo pranešime nagrinėjo 1920 m. Michailo Kufajevo išugdytą knygotyros mokyklą Rusijoje. Tartu universiteto Viljandi kultūros universiteto akademijos dėstytojas I. Varo atskleidė Richardo Atiko Antiko (1901–1998) įnašą į Estijos knygotyros mokslą. Prof. Aušra Navickienė pranešime „Joachimas Lelevelis – dokumentinės komunikacijos mokslų kūrėjas Lietuvoje“ atskleidė Vilniaus universiteto profesoriaus J. Lelevelio įtaką knygotyros mokslo raidai Lietuvoje ir Lenkijoje. Doc. Nijolė Bliūdžiuvienė išryškino dokumentinės komunikacijos terminologinių išteklių kūrėjų indėlį į lietuvišką terminologiją. Prof. Osvaldas Janonis pristatė Ru-

sijos bibliografijos mokyklos kūrėjo Viktoro Lyrovo įnašą į bibliografijos mokslą, akcentuodamas išskirtinius V. Lyrovo pasiekimus. Doc. dr. Regina Varnienė VU prof. Levo Vladimirovo (1912–2012) veikloje įžvelgė informacinės visuomenės teorijos pradininko vaidmenį Lietuvoje. R. Varnienė išryškino L. Vladimirovo inovacijų diegimą Lietuvos bibliotekose. VU Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantė Nijolė Raudytė atskleidė Vilniaus Stepono Batoro universiteto prof. Liudviko Stolarševičiaus (Ludwik Stolarzewicz) įnašą į personalinės bibliografijos tyrimus Lietuvoje. VU absolventė Eglė Taraskevičiūtė (pranešimą skaitė Iveta Jakimavičiūtė) apžvelgė prof. Vandos Stonienės, kaip knygotyros mokslo kūrėjos, biblioteką. Ji nebuvo itin gausi, kaupta tiesiogine mokslo poreikių kryptimi išliko kaip profesorės mokslinės veiklos atspindys.

Mokslo kūrėjų kontekste nagrinėtos skaitymo, bibliotekų ir bibliofilijos istorija, spausdintinio ir rankraštinio paveldo tyrimų ir skaitmeninio problematika. Dr. Giedrė Miknienė iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos atliko išsamų „Knygotyros“

Ukrainos mokslininkai Lietuvoje

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ

Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos G. Skovorodos Filosofijos institute nuo 1991 m. savarankiškai veikia Religijotyros skyrius, koordinuojantis religijų tyrinėjimus, turintis mokslinę, specializuotą tarybą (ginamos filosofijos, sociologijos ir istorijos kryptų disertacijos). Religijotyros skyriuje veikia Ukrainos religijotyros asociacija, jungianti 23 padalinius bei Religijos informacijos ir laisvės centras. Asociacijos būstinėje sukaupta Religijotyros leidinių biblioteka.

Filosofijos institute dirba 20 mokslininkų: 9 habilituoti daktarai (Ukrainoje tai mokslų daktarai) ir 11 daktarų (Ukrainoje tai mokslų kandidatai), Garbės nariai pakelti 12 užsienio ir 12 Ukrainos mokslininkų, veikia aspirantūros ir doktorantūros skyrius.

Religijotyros skyrius išleidęs apie 350 monografijų, mokslinių straipsnių rinkinių, metraščių, brošiūrų ir kitų darbų, įvairiuose leidiniuose paskelbta per 1000 mokslo darbų. Tarp svarbiausių leidinių paminėtini: „Akademine religijotyra“ (2000), „Religijų istorija Ukrainoje“ (1999), „Religijotyros žodynas“ (1996), „Tikinčioji Ukraina“ (2008, 2 knygos), 10 tomų leidinys „Religijų istorija Ukrainoje“, „Krikščionybė Ukrainoje ir pasaulyje“ (8 tomai), 12 tomų „Religijos laisvė ateityje“. Rengiamasi išleisti tritome „Ukrainos religijotyros enciklopedija“, atlasą „Religinis gyvenimas Ukrainoje“, „Ukrainos religijotyros“ dvi tomai.

Leidžiami tokie periodiniai leidiniai: „Religijos laisvė“ (kasmetinis leidinys), „Ukrainos religijotyra“ (kas trys mėnesiai, išleista 60 numerių), „Religinė panorama“ (kas mėnesį).

Kasmet rengiama ne mažiau 10 konferencijų, be jų organizuojami mokslo renginiai pavadinti „Religijų laisvės dienos“, Religijotyros skyriaus iniciatyva vyksta moksliniai koliažai, teoriniai ir praktiniai seminarai. Vykdomas ir ekspertinis darbas: religijos klausimais ruošiami dokumentai

įvairioms valdžios institucijoms.

Skyriaus darbuotojai skaito specialius kursus aukštosiose mokyklose Ukrainoje, tad savo tyrinėjimus perduoda jaunajai kartai. Be to, yra sudarytos bendradarbiavimo sutartys su JAV, Lenkijos, Gruzijos, Rusijos aukštosiomis mokyklomis ar mokslo tyrimo institucijomis, bendraujama su per 30 įvairių religinių konfesijų centrų.

Ukrainos mokslų akademijos G. Skovorodos filosofijos instituto Religijotyros bei kitų skyrių darbuotojai per paskutiniuosius 10 metų dalyvavo daugiau kaip 100 konferencijų (Australijoje, Anglijoje, Danijoje, Graikijoje, Indijoje, Ispanijoje, Italijoje, Japonijoje, JAV, Lenkijoje, Prancūzijoje, Rusijoje ir kt.). Instituto organizuotuose renginiuose dalyvavo per 150 užsienio šalių mokslininkų – religijos tyrinėtojų iš įvairių pasaulio šalių.

2012 m. rugsėjo 26–spalio 1 d. Lietuvoje lankėsi Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos G. S. Skovorodos Filosofijos instituto Religijotyros skyriaus vadovas, Ukrainos nusipelnęs mokslo veikėjas, filosofijos mokslų daktaras, profesorius Anatolijus Kolodnyj su žmona profesore Liudmila Filipovič. Į Vilnių atvykusius svečius sutiko Švč. Trejybės bažnyčios klebonas t. Pavlo Jachimec OSBM ir šio straipsnio autorė.

Pirmą dieną buvdami Vilniuje, lankėsi Lietuvos edukologijos universiteto (LEU) Istorijos fakultete, susitiko su Visuotinės istorijos katedros darbuotojais (katedros vedėju prof. habil. dr. Juozu Skiriumi, fakulteto prodekanu doc. dr. Sandra Grigaravičiūte, doc. dr. Vida Pukiene, dr. Romualdu Juzefovičiumi), apžiūrėjo arkivyskupo Mečislovo Reinio auditoriją, universitete veikiančią Kopylčią.

Apie arkivyskupą Mečislovą Reinį (1884–1953) mokslininkai jau buvo girdę Lvovo Religijų istorijos muziejuje rengtose konferencijose 2007, 2010, 2011 m., kuriose nutiestos arkivyskupų lietuvių M. Reinio ir ukrainie-

čio Vladymyro Sterniuko (1907–1997) bei arkivyskupo M. Reinio ir studijų ordino archimandrito palaimintojo Klementijaus Šeptyckio (1869–1951) gyvenimo ir veiklos, kančios sovietų saugumo rankose ir kalėjime paralelės, kalbėta apie Lietuvoje esančius paminklus, garsinančius arkivyskupo M. Reinio vardą.

Tad svečiai klausė pasakojimo apie Lietuvos edukologijos universitete įkurtą Arkivyskupo Mečislovo Reinio krikščioniškosios antropologijos tyrimų centrą, atidarytą Dievo tarno M. Reinio auditoriją.

Apsilankę Arkivyskupo M. Reinio auditorijoje, Ukrainos mokslininkai sakė, kad jau matę daugelį nuotraukų, puošiančių auditoriją, prisimena Lvove skaitytą pranešimą, kuriame išgirdo naujų duomenų ir apie palaimintą Klementijų Šeptyckį, mirusį tame pačiame Vladimiro centrale, kaip ir arkivyskupas M. Reinys. Arkivyskupo Mečislovo Reinio asmenybė, anot svečių iš Ukrainos, turėtų sulaukti ir Ukrainos religijotyros tyrinėtojų dėmesio.

O Lietuvos kultūros tyrimų institute svečiai iš Ukrainos susitiko su direktorės pavaduotoju dr. Stanislovu Juknevičiumi, Šiuolaikinės filosofijos skyriaus vyr. mokslo darbuotoja dr. Basia Nikiforova, mokslinė sekretore Sandra Kulešiene.

Kitą dieną Daugailių (Utenos r.) mokyklos bičiulių pirmininko, UAB „Vilava“ generalinio direktoriaus Antano Vilūno dėka Ukrainos mokslininkai

Bazilionuose prie 2009 m. pastatyto ir pašventinto paminklo Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui (Bazilionų mokyklos herbas) Igoris Gerasimovas, Rimantas Gorys, prof. Liudmila Filipovič, Edita Lopetienė, Laima Perminienė ir Dainoras Sidabras

pasiekė Šiaulius, Bazilionus, Šiluvą, Kauną. Šiaulių universitete susitiko su rektoriumi prof. dr. Vidu Lauruška, bendravo su prorektoriumi prof. Donatu Jurgaičiu. Prorektorius kalbėjo apie Šiauliuose, Vilniuje, Bazilionuose bei įvairiuose Ukrainos miestuose vykusias konferencijas, skirtas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui – universitetas tapo vienu šio ciklo konferencijų rengėju. Penkios konferencijos vyko Lietuvoje ir penkios Ukrainoje.

Vienas svarbių konferencijų rengimo rezultatų – pasirašytos Šiaulių universiteto bendradarbiavimo sutartys su Metropolito Josifo Veljaminsko Rutsio Filosofijos-teologijos studijų bazilijonų institutu Briuchovičiuose (2004 m. rugsėjo 30 d.) ir su Lvovo nacionaliniu Ivano Franko universitetu (2005 m. gegužės 25 d.). Šiaulių uni-

versitetas – pirmoji Lietuvos aukštoji mokykla, pasirašiusi bendradarbiavimo sutartį su Ukrainos aukštosiomis mokyklomis. Prorektorius džiaugėsi, kad minėtos sutartys buvo aktyviai įgyvendinamos, kad netoli Šiaulių esantis Bazilionų miestelis ir mokykla yra svarbus ukrainiečių – tiek pasauliečių, tiek ir dvasininkų – traukos centras.

Tad neatsitiktinai svečiai lankėsi ir Bazilionų (Šiaulių r.) vidurinėje mokykloje, kuri, savo veikla garsinant Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istoriją ir darbus, vis daugiau žinoma Ukrainoje.

Bazilionų vidurinėje mokykloje Ukrainos mokslininkams buvo parodyta filmuota medžiaga iš mokyklos kolektyvo atstovų dalyvavimo konferencijose, skirtose Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui Lietuvoje ir Ukrainoje, mokslininkų ir dvasininkų iš Ukrainos apsilankymų mokykloje, jų susitikimų su pedagogais ir mokiniais. Pabrėžta, kad itin dažnas svečias mokykloje – Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios klebonas t. Pavlo Jachimec OSBM, o mokyklos muzikantai ne kartą dainavo ir giedojo ukrainiečiams bažnyčioje ir ambasadoje Vilniuje.

Mokyklos direktorius Rimantas Gorys pasakojo apie bendradarbiavimą su Ukrainos ambasada, ambasados, o ypač buvusio ambasadoriaus Boryso Klimčiuko ir Kultūros atašė Olenos Paryš dėmesį mokyklos kolektyvui ir viso Bazilionų miestelio gyventojams. Kalbėta apie sukaupią ukrainistikos kampilį – jis jau nebetelpa bibliotekoje, tad bus įrengta speciali ukrainistikai skirta klasė.

Minėtuose susitikimuose Lietuvoje iš Ukrainos atvykę profesoriai Liudmila Filipovič ir Anatolijus Kolodnyj pasakojo apie Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos G. Skovorodos Filosofijos instituto Religijotyros skyriaus atliekamus darbus, rodė ir padovanoto skyriaus išleistų leidinių, domėjosi religijų tyrinėjimais Lietuvoje, kalbėjo apie bendradarbiavimą poreikį bei galimybes.

Atsigręžta į knygotyros mokslo kūrėjus: tarptautinė mokslinė konferencija

■ Atkelta iš 11 p.

mokslo darbų bibliometrinę analizę. Pranešime išryškintas „Knygotyros“ tarptautiškumas, prieinamumas, autorių sudėtis, cituojamumas ir kt. šiuolaikiniam mokslui svarbūs aspektai. Prof. habil. dr. Domas Kaunas savo pranešime atskleidė žymaus Mažosios Lietuvos spaustuvaininko, leidėjo ir tautinio atgimimo veikėjo Martyno Jankaus atsiminimų redakcijas, jų radimosi aplinkybes ir reikšmę ateities

tyrimams. Dr. Andrius Gudauskas savo pranešime detalai nagrinėjo Henrio Bergsono filosofijos įtaką Juozo Keliučio žurnalistikos teorijai. J. Keliučio teorija buvo pirmoji žurnalistikos teorija Lietuvoje. Skaitymo istorijos tyrimų galimybes panaudojant Google ir kitas skaitmenines priemones nagrinėjo doc. I. Mākinenas iš Temperės universiteto. L. Limane iš Latvijos nacionalinės bibliotekos XX a. antrosios pusės skaitymo istorijos tyrimų kontekste pristatė Latvijos patirtį. Kolega iš

Latvijos universiteto prof. V. Zanderas išsamiai nagrinėjo Latvijos bibliotekų istorijos tyrimus. Doc. A. Mioldre iš Talino universiteto trumpai pristatė knygotyros mokslo populiarinimą XX a. pr. Estijoje. J. Dreimanė iš Latvijos nacionalinės bibliotekos atskleidė Knygos istorijos komisijos (1966–1990) indėlį į Latvijos knygotyros tyrimus. Dokt. Tomas Petreikis savo pranešime regioniniu principu išryškino Lietuvos knygos istorijos tyrimų raidą ir esamą gana skirtingą

regioninę brandą. Lietuvos sovietinės bibliofilijos specialistė doktorantė Inga Liepaitė savo pranešime nagrinėjo Vilniaus Martyno Mažvydo knygos bičiulių klubo, kaip knygotyros tyrimų populiarintojo, indėlį į bendrą šio mokslo raidą Lietuvoje. Prof. T. Reimo iš Talino universiteto analizavo skaitmeninių technologijų galimybes saugant dokumentinį paveldą. Estai yra pirmieji sistemingo dokumentinio paveldo skaitmeninio pradininkai Baltijos šalyse. Prof. Mirna Viler (Willer)

ir Marijana Tomić iš Zadaro universiteto pristatė Kroatijos patirtį kuriant sudėtingas kompiuterines technologijas, padedančias sparčiau inventorizuoti rankraštines Viduramžių knygas.

Konferencijos rengėjai tikisi, kad pranešimuose gvildentos diskusinės temos paskatins tolesnius tyrimus. Yra vilties, kad pranešėjai savo išsakytas įžvalgas subrandins ir išguldys naujose „Knygotyros“ mokslo darbų publikacijose.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijose.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.